

Хмельницький національний університет
Гуманітарно-педагогічний факультет
Кафедра української філології

ДИПЛОМНА РОБОТА

Магістр

Галузь знань 03 Гуманітарні науки
Спеціальність 035 Філологія
Спеціалізація 035.01 Філологія. Українська мова та література

на тему: СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНІ І ФУНКЦІОНАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ
ЗВЕРТАНЬ У БАЙКАХ ЛЕОНІДА ГЛІБОВА

Шифр ДРФУМмз. 021096.01.05.00

студентки II курсу групи ФУМмз-22-1 _____ Л. ОЛЬХОВОЇ

Керівник _____ І. ЦАРАЛУНГА,
доктор філологічних наук, професор

До захисту допускаю:
в. о. завідувача кафедри української філології _____ А. ЯНЧИШИН

Хмельницький 2023

ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет	гуманітарно-педагогічний
Кафедра	української філології
Освітній рівень	магістр
Галузь знань	03 Гуманітарні науки
Спеціальність	035 Філологія. Українська мова і література
Освітня програма	Магістр філології

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Завідувач кафедри української філології

_____ (І. ЦАРАЛУНГА)

11 вересня 2022 року

ЗАВДАННЯ на дипломну роботу

ОЛЬХОВОЇ ЛІЛІ ІГОРІВНИ

1. Тема роботи: «Структурно-семантичні і функціональні особливості звертань у байках Леоніда Глібова», затверджена наказом ректора університету від 1 липня 2022 року № 7.

2. Термін подачі студентом завершеної роботи – грудень 2023 року.

3. Вихідні дані роботи

Леонід Глібов увійшов до історії українського красного письменства, насамперед, як неперевершений байкар. Написавши понад сотню байок, він суттєво розвинув цей жанр, започаткований Петром Гулаком-Артемівським, наблизив байку до народної першооснови. Його роль і у розробці і збагаченні мовних засобів байки полягає у більш відшліфованому і художньо виправданому їх застосуванні в поєднанні з мовностилістичними засобами народної казки, пісні. Синтаксис байок поета представлений усім багатством структур розмовно-побутового мовлення, зокрема звертаннями, структурно-семантичні і функціональні особливості яких ще не були досліджені.

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік підлеглих розробці питань)

З'ясувати сутність лінгвістичного поняття «звертання», його ознаки. Схарактеризувати стан опрацювання звертання як особливої семантико-синтаксичної одиниці в сучасній українській мові. Проаналізувати мовознавчі праці, у яких схарактеризовано творчість Леоніда Глібова, зокрема, мову байок. Виокремити специфічні риси байки як літературного жанру і зумовленість добору мовних засобів. Виписати звертання, зафіксовані в байках Леоніда Глібова, класифікувати на види за структурою, семантикою, виражальними особливостями тощо. Визначити функції звертань, звернувши увагу на звертання у діалогах персонажів та у мові автора. Простежити використання звертань фольклорного походження, етикетних формул, варіативних форм звертань. З'ясувати значення звертань у формуванні ідіостилю Леоніда Глібова. Виявити перспективи подальшого вивчення звертань у мові творів вітчизняних байкарів.

5. Графічний матеріал: немає.

6. Консультанти по роботі із вказівкою розділів, які їх стосуються			
Розділ	Консультант	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання отримав
	НЕМАЄ		

7. Дата видачі завдання – 12 вересня 2022 року

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Найменування етапів виконання дипломної роботи	Термін виконання	Примітка
1	Обрання теми дипломної роботи	Вересень 2022 року	
2	Опрацювання наукової літератури з теми дослідження	Вересень 2022 року	
3	Збирання матеріалу, його первинна наукова інтерпретація	Вересень-листопад 2022 року	
4	Написання першого розділу дипломної роботи	Грудень 2022 – квітень 2023 року	
5	Апробування результатів дослідження шляхом здійснення публікації у збірниках наукових праць та участі у конференціях	Січень, квітень, вересень 2023 року	
6	Написання другого розділу дипломної роботи	Травень-вересень 2023 року	
7	Написання «чорнового» варіанту дипломної роботи	Жовтень-листопад 2023 року	
8	Попередній захист дипломної роботи	Листопад 2023 року	
9	Остаточне завершення дипломної роботи	Грудень 2023 року	
10	Подача дипломної роботи на кафедру	Грудень 2023 року	

Студент _____

Л. ОЛЬХОВА

Керівник роботи _____

І. ЦАРАЛУНГА

Анотація

Тема роботи: Структурно-семантичні і функціональні особливості звертань у байках Леоніда Глібова. Автор – Ольхова Л.І. Науковий керівник – Царалунга І. Б. Обсяг дипломної роботи – 73 сторінки, із них 69 сторінок основного тексту. Робота містить 97 джерел посилання.

Ключові слова: *байка, Леонід Глібов, синтаксис, звертання, вокатив, структурно-семантична характеристика, функціональні риси, ідіостиль.*

Об'єктом дослідження є мова байок Леоніда Глібова.

Предмет дослідження – звертання, виявлені у байках Леоніда Глібова, структурно-семантичні та функціональні особливості звертань як мовних засобів формування ідіостилю Леоніда Глібова.

Мета дослідження – здійснити комплексний аналіз звертань у байках Леоніда Глібова. Досягнення поставленої мети передбачає виконання таких **завдань**:

- 1) з'ясувати сутність лінгвістичного поняття «звертання», схарактеризувати його ознаки;
- 2) описати семантично-синтаксичну організацію речень зі звертаннями;
- 3) схарактеризувати специфіку байки як літературного жанру, з'ясувати зумовленість добору мовних засобів у байках;
- 4) визначити стан дослідження байок Леоніда Глібова в лінгвістичному аспекті;
- 5) виявити звертання у байках Леоніда Глібова і проаналізувати їх за структурно-семантичними рисами;
- 6) проаналізувати функціональне навантаження звертань як мовних засобів формування ідіостилю Леоніда Глібова;
- 7) встановити перспективи подальшого вивчення звертань у мові творів вітчизняних байкарів.

Джерельна база дослідження – збірки байок Леоніда Глібова, видані впродовж ХХ ст. У мові зазначених творів зафіксовано понад 100 звертань різних видів.

Семантичне коло звертань, які використовує Леонід Глібов у байках, досить широке. Виокремлюємо кілька семантичних груп звертань: власні особові назви (імена) людей, назви осіб за спорідненістю, назви збірних понять, назви осіб за родом діяльності, назви осіб за віком, назви осіб з оцінними характеристиками, назви явищ природи й астральних об'єктів, назви тварин як персонажів творів, назви рослин як головних героїв творів, назви побутових предметів та ін.

За кількістю слів у складі звертань у байковому доробку Леоніда Глібова доцільно виокремлювати одно-, дво-, три- та багатокomпонентні конструкції. Для різнобічної характеристики адресата письменник часто вдається до нанизування звертань. Дидактичний елемент у байках Леоніда Глібова вміщено у відомих й актуальних до сьогодні прислів'ях і приказках, які вплетено у словесну тканину творів. Загалом звертання у байках Леоніда Глібов застосовано у реченнях різної модальності: викривальної, імперативної, стверджувальної, пестливої тощо. В аналізованих творах Леоніда Глібова реалізується поліфункціональність звертань, а діалогічна форма жанру байки сприяє широкому використанню вокативних речень з різноманітними комунікативно-прагматичними, естетичними, стилетворчими функціями.

Автор _____ (Л. ОЛЬХОВА)

ЗМІСТ

ВСТУП	6
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ВИВЧЕННЯ ЗВЕРТАНЬ У ТВОРЧОСТІ ЛЕОНІДА ГЛІБОВА	10
1.1. Звертання як мовна одиниця	10
1.1.1 Поняття «звертання»	10
1.1.2. Ознаки звертання	14
1.2. Семантично-синтаксична організація речень зі звертаннями	18
1.2.1 Звертання як засіб ускладнення речення	18
1.2.2. Функціональне навантаження звертань як синтаксичної категорії... ..	21
1.3. Творчість Леоніда Глібова у контексті лінгвістичних студій	24
1.3.1. Стан дослідження творчого доробку Леоніда Глібова	25
1.3.2. Великий український байкар: основні риси ідіостилю	29
РОЗДІЛ 2. СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНІ І ФУНКЦІОНАЛЬНІ РИСИ ЗВЕРТАНЬ У БАЙКАХ ЛЕОНІДА ГЛІБОВА	34
2.1. Специфіка байки як літературного жанру	34
2.1.1. Становлення байки у контексті літературних жанрів	35
2.1.2. Зумовленість добору мовних засобів у байках	36
2.2. Структурно-семантична характеристика звертань у мові байок Леоніда Глібова	40
2.2.1. Семантика звертальних номінацій	40
2.2.2. Структура звертань у байковому доробку Леоніда Глібова.....	44
2.3. Функціональні риси звертань та їхня роль у формуванні ідіостилю Леоніда Глібова	47
ВИСНОВКИ	53
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	60
ДОДАТКИ	70
ДОДАТОК А. Список звертань, зафіксованих у мові байок Леоніда Глібова	70

ВСТУП

Цьогоріч виповнюється 160 років від дня виходу першої збірки байок Леоніда Глібова, яка була вперше видана в Києві 1863 року, однак майже весь наклад її зазнав знищення через дію Валуєвського циркуляру, що забороняв видавати книги українською мовою. Попри цензурні акти російської імперії Леонід Глібов – яскравий представник української інтелігенції XIX ст. – продовжував активну творчу працю, культурно-просвітницьку діяльність: будучи управителем земської друкарні, готував оновлені й доповнені збірки байок, видавав книги-«метелики», друкував фейлетони, театральні огляди, публіцистичні статті, писав акровірші, жартівливі пісеньки й віршовані загадки для дітей, створював п'єси для вистав тощо.

Незаперечний талант визначного українського письменника Леоніда Глібова як справжнього митця проявляється в тому, що його твори залишаються актуальними до сьогодні. Вони є не лише доскональними мистецькими працями, але й виявом тонкого психологізму та розуміння людської душі.

Творчість Леоніда Глібова представляє багатство мовних засобів такого архаїчного й повчального літературного жанру як байка. Передаючи алегоричний зміст і мораль, у байці діють персонажі, що уособлюють риси людських характерів, відтворюють чесноти й вади. Тому текстам байок властиві передусім синтаксичні форми розмовно-побутового мовлення персонажів, а також особлива синтаксична структура формулювання авторських думок, з-поміж яких важливе місце посідають звертання.

Мову творів Леоніда Глібова вивчали з лінгвістичного погляду О. Г. Муромцева, В. М. Пащенко, Л. В. Терещенко та ін. Народну фразеологію в байках Леоніда Глібова та демінутиви в ідіолекті великого байкаря дослідила Н. І. Бойко. Ономатопоетичні утворення у творах Л. І Глібова стали предметом наукової розвідки Ю. В. Юсип. Принагідно акцентовано увагу на звертаннях у

контексті синтаксису байок Леоніда Глібова в праці І. М. Уздиган, проте цілісного аналізу їх до сьогодні не було здійснено.

Актуальність теми дослідження полягає у зростанні наукових зацікавлень провідними питаннями синтаксису, зокрема, проблемами структурних компонентів речень, серед яких звертання як компонент художньої словесної творчості посідає важливе місце. Синтаксис байок Леоніда Глібова представлений усім багатством структур розмовно-побутового мовлення, зокрема звертаннями, структурно-семантичні і функціональні особливості яких ще не були досліджені.

Мета дослідження – здійснити комплексний аналіз звертань у байках Леоніда Глібова.

Відповідно до поставленої мети необхідно виконати такі **завдання**:

8) з'ясувати сутність лінгвістичного поняття «звертання», схарактеризувати його ознаки;

9) описати семантично-синтаксичну організацію речень зі звертаннями;

10) схарактеризувати специфіку байки як літературного жанру, з'ясувати зумовленість добору мовних засобів у байках;

11) визначити стан дослідження байок Леоніда Глібова в лінгвістичному аспекті;

12) виявити звертання у байках Леоніда Глібова і проаналізувати їх за структурно-семантичними рисами;

13) проаналізувати функціональне навантаження звертань як мовних засобів формування ідіостилю Леоніда Глібова;

14) встановити перспективи подальшого вивчення звертань у мові творів вітчизняних байкарів.

Об'єктом дослідження є мова байок Леоніда Глібова.

Предметом дослідження є звертання, виявлені у байках Леоніда Глібова, структурно-семантичні та функціональні особливості звертань як мовних засобів формування ідіостилю Леоніда Глібова.

Джерельна база дослідження – збірки байок Леоніда Глібова, видані впродовж ХХ ст. в Україні та закордоном: Глібів Л. Байки. Нью-Йорк – Торонто : Видавництво «Нашим дітям», 1951. 64 с.; Гребінка Є.П., Глібов Л.І. Твори. Донецьк. 1986. 183 с. У мові зазначених байок Леоніда Глібова зафіксовано понад 100 звертань.

Методи дослідження зумовлені його метою й завданнями. Основним методом кваліфікаційної роботи для узагальнення та систематизації фактичного матеріалу є описовий. При зіставленні звертань різних видів через прийом системного порівняння зіставного методу виявлено специфіку та своєрідність описаних мовних засобів. За допомогою структурного методу сформовано класифікацію звертань, елементи якої пов'язані тісними лінгвальними відношеннями. За допомогою методу кількісних підрахунків визначено число зафіксованих мовних одиниць.

Наукова новизна праці зумовлена тим, що в ній уперше здійснено комплексний аналіз звертань у байках Леоніда Глібова, визначено їхні семантичні риси, структурні особливості, стилістичні функції. Уточнено визначення вокативного речення, звертання в аспекті сучасної лінгвістики.

Теоретичне значення виконаного дослідження полягає в розширенні відомостей про структурно-семантичну, функційну специфіку звертань у творах Леоніда Глібова. Отримані результати доповнюють теорію синтаксису новими висновками про класифікаційні критерії звертань на основі аналізу ідіостилю письменника, сприяють ґрунтовному опису синтаксичної структури української мови у діахронії та синхронії.

Практичне значення кваліфікаційної роботи пов'язане з можливістю використання отриманих результатів у викладанні курсів «Синтаксис української мови», «Лінгвістика тексту», «Стилістика української мови». Окрім того, матеріал дипломного дослідження – понад 100 звертань – можуть слугувати джерельною базою для подальших мовних досліджень.

Апробація результатів дослідження. Основні положення наукового

дослідження було викладено у статті «Педагогічна й письменницька діяльність Леоніда Глібова на Поділлі». (*Поділля. Філологічні студії : електронний збірник наукових праць*. Головний редактор Торчинський М. М. Хмельницький, 2022. Випуск 15. Том перший. С. 122-127).

Взято участь у міжрегіональному та всеукраїнських семінарах:

1. Участь у Всеукраїнському практичному семінарі «Проблеми слов'янської філології», Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини, 26 листопада 2021 року. Тема доповіді: «Мовотворчість Леоніда Глібова у контексті українського та світового досвіду літературного байкарства».

2. Участь у VI Міжрегіональному науково-практичному семінарі «Теоретичні та прикладні проблеми сучасної філології», 28 квітня 2022 року, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини. Тема доповіді: «Педагогічна й письменницька діяльність Леоніда Глібова на Поділлі».

3. Участь у Всеукраїнському науково-методичному семінарі «Полоністика на Поділлі», 12 жовтня 2022 року, Хмельницький національний університет. Тема доповіді: «Польсько-українські лексичні паралелі як джерело порівняльного вивчення слов'янських мов».

Структура роботи: кваліфікаційна робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаної літератури та одного додатка («Список звертань, зафіксованих у мові байок Леоніда Глібова»).

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ВИВЧЕННЯ СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНИХ І ФУНКЦІОНАЛЬНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ЗВЕРТАНЬ

1.1. Звертання як мовна одиниця

Для проведення комплексного лінгвістичного аналізу звертань на основі мови творів Л. Глібова необхідно сформулювати теоретико-методологічний апарат дослідження. Оскільки номен *звертання* має певну історію функціонування в українському мовознавстві, важливо встановити сутність цього терміна, виокремити специфічні риси звертань, особливості класифікаційних підходів до звертань різних видів, їхніх структурно-семантичних характеристик, потенціалу мовних одиниць щодо зображально-виражального навантаження в художніх творах.

1.1.1. Поняття «звертання»

Насамперед варто зауважити, що лексема *звертання* – це питома український термін, історично пов'язаний із дієсловом *вертати*, що проілюстровано в «Етимологічному словнику української мови», т. 1: *вертати*, *вертатися*, *звертатися*, *звертання* і под. > праслов. **v^ortěti*, споріднене з литовськ. *verstī* «валити, перевертати, обертати», походить від праїндоевроп. **uert-* (<**uer-*) «вертати, обертати» [25, с. 359-360].

Серед вітчизняних лексикографічних видань знаходимо його також у «Словнику української мови» в 11-ти томах і «Великому тлумачному словнику сучасної української мови»: **звертання**. 1. Дія за знач. *звертати* і *звертатися*. 2. Вислів, думка, прохання і т. ін., спрямовані до кого-небудь. // *лінгв.* Слово або сполучення слів, що називають особу чи предмет, до яких звертається той, хто говорить [8, с. 445].

За твердженнями дослідників, першим в українському мовознавстві обґрунтував цей термін та довів наявність граматичного зв'язку кличного відмінка в ролі звертання з присудком у спонукальному реченні О. Потебня [95,

с. 172]. Подібні думки висловлювали й інші лінгвісти ХІХ ст., зокрема, зарубіжні вчені: Ф. Керн, Г. Пауль, О. Пешковський. О. Шахматов.

За висновками О. В. Дуденко, термін «звертання» («обращение») запровадив Ф. Буслаєв, в українському мовознавстві його узаконили у «Правописі» 1936 р., а до того вживали терміноназви «зовні слова, окличні слова» [22, с. 68]. Ф. Буслаєв не вважав звертання членом речення, Є. Тимченко, І. Кучеренко підтримували його думку, позаяк О. Шахматов розглядав звертання у ролі предикативної одиниці і запропонував термін «вокативні речення»; І. Слинько, Н. Гуйванюк, М. Кобилянська кваліфікували звертання як «кличні комунікати та їх модифікації» [22, с. 68].

В українських граматиках ХІХ – початку ХХ ст. звертання розглядали в контексті галузі морфології та потрактовували як кличний відмінок, а питання його граматичного зв'язку з іншими членами речення залишали поза увагою або ж доводили, що кличний відмінок не пов'язаний із жодним членом чи частиною речення.

У підручниках та посібниках другої половини ХХ ст. простежували зв'язок звертання з дієсловами наказового способу та, в окремих випадках, виконанням функції підмета. Найповніше, на думку дослідників, проблеми звертання опрацьовано у монографії М. С. Скаба «Грамматика апеляції в українській мові» [95, с. 173].

Відомий український синтаксист К. Ф. Шульжук розглядає звертання у контексті простих ускладнених речень, кваліфікує його як особливий засіб ускладнення речення, простежує історію вивчення звертань у вітчизняному і закордонному мовознавстві, акцентує увагу на семантиці, функціях звертань, окремо характеризує звертання-речення [95, с. 146-150, 171-175,].

Дефініцію звертання послідовно відображено в українських спеціалізованих лінгвістичних словниках ХХ – ХХІ ст. До прикладу, співавтори «Короткого тлумачного словника лінгвістичних термінів» акцентують на апелятивній функції звертань і пропонують таке визначення: «Звертання –

слово або словосполучення слів, яке називає особу чи предмет, до яких звертається мовець» [27, с. 63], а також акцентують на різновидах звертань щодо їхньої структури: *непоширене* (без залежних слів): *Кобзарю, знаєш, нелегка епоха...*; і *поширене* (із залежними словами): *Південний краю! Як тепер далеко...* [27, с. 63].

Більш розгорнута й докладна, з наголосом на інтонаційній оформленості, дефініція звертання сформульована в енциклопедії «Українська мова» (2004 р.): «Звертання – інтонаційно виділений компонент речення, що називає істоти або персоніфіковані предмети, до яких адресовано мовлення» [88, с. 200]. Автор словникової статті І. Р. Вихованець звертає увагу на засоби вираження звертань, їхню частиномовну належність, синтаксичну специфіку, функціональні властивості тощо, послідовно наводить яскраві приклади різнотипного представлення цієї мовної одиниці у текстах.

О. О. Селіванова у «Лінгвістичній енциклопедії» (2011 р.) визначає звертання як: «Слово або сполука, що позначають особу чи персоніфікований предмет, явище, до яких звертається мовець, привертаючи увагу адресата до повідомлення, іноді надаючи предмету звернення оцінно-емотивної характеристики, експресивності; і здебільшого характеризуються граматичною незалежністю й інтонаційною та пунктуаційною відокремленістю» [75, с. 177]. У контексті розгляду звертання як мовної одиниці дослідниця актуалізує проблему вокативного речення, його місця у парадигмі синтаксичних конструкцій.

Сучасні лінгвісти вивчають звертання у контексті дискурсу і визначають його як особливий мовний знак, що відноситься до метакомунікативного плану, тобто плану регулювання мовленнєвого спілкування, і є дискурсним оператором адресації [9, с. 24].

Наукові праці сучасних провідних синтаксистів України містять різноаспектну характеристику звертань. Традиційно розглядають їх у контексті засобів ускладнення речень. Так, К. Ф. Шульжук наголошує: «Серед засобів,

що ускладнюють просте речення, особлива роль належить звертанню, яке в українській мові має спеціалізовану форму вираження – кличний відмінок. Звертання – інтонаційно виділений компонент речення, що називає істоти або персоніфіковані предмети, яким адресоване мовлення» [95, с. 171]. Дослідник констатує, що в українській мові природною формою звертання є вокатив – кличний відмінок іменника чи будь-якої субстантивованої частини мови, який має специфічні закінчення.

Н. Данилюк, аналізуючи семантико-стилістичні особливості народнопісенних звертань, кваліфікує їх як слова або словосполучення, що називають особу чи предмет, до яких апелює мовець [17, с. 32].

І. Гродський у праці про прагматичні особливості звертань у середньоанглійських лицарських романах XII – XV ст. наголошує: «Функція звертань полягає у маркуванні рольових і соціальних відносин, які встановлюються в рамках комунікативного акту. Факт вживання того чи іншого звертання мусить неодмінно свідчити про певну ситуацію, мікроклімат спілкування і його тональність» [16, с. 85].

«Поняття “звертання” пов’язане з поняттям спрямованості мовлення взагалі і з поняттям спрямованості одиниці мови, зокрема при здійсненні мовної комунікації», – вважає А. К. Мойсієнко [55, с. 87]. У мовленні звертанням може бути денотат-істота, денотат предметного світу, абстрактне поняття, явище ірреальної дійсності тощо. Широкий спектр денотативних одиниць у системі національно-мовної комунікації позначатиметься, за спостереженнями мовознавця, номінантами-вокативами різної структурної, смислової та експресивної організації.

Отже, звертання – це інтонаційно оформлена мовна одиниця, зокрема, слово або словосполучення слів, яке називає особу чи предмет, до яких звертається мовець, і є засобом ускладнення речення. У ролі звертання може бути денотат-істота, денотат предметного світу, абстрактне поняття, явище

ірреальної дійсності. Простежується зв'язок звертання з іншими членами речення.

1.1.2. Ознаки звертання

Типові риси звертань найчастіше виявляються у спонукальних реченнях із присудками у формі наказового способу. У таких випадках волевиявлення: спонукання, наказ, прохання – стосуються адресата, того, до кого апелюють: *Чекай, Юхиме! Нехай хлопець покаже свої шедеври!* (Микола Мачківський, «Древо триєдине», с. 53); *Чуєш, Карпатська Україно, не суди нас, слабих і невмілих* (Мирослав Дочинець, «Вічник», с. 8).

Це можуть бути істоти, у т. ч. особи, персоніфіковані предмети, назви яких вживаються у формі кличного відмінка. Дослідники наголошують на вживанні звертань у питальних реченнях прямої питальності, які є за змістом та функціями близькими до спонукальних: *Куди ж мене зовеш, брунатна бджілко?* (Василь Стус); *Марфо, дитинко, що з тобою?* (Ліна Костенко) [88, с. 200].

Звертання, застосоване в розповідних реченнях, як двоскладних, так і односкладних, привертає увагу співрозмовника до змісту висловленого: *Костю, мій Костю, синьоокий бродяго, он весна викреслює шлях по птицях* (Андрій Малишко) [88, с. 200].

Якщо звертання формує однослівні речення – слова-речення, то такі вислови виконують функцію вираження різних реакцій учасників мовлення, передавання емоцій, почуттів, внутрішніх переживань адресанта: – *Яво! – гукаю я. – Відбій!* (Всеволод Нестайко, «Тореадори з Васюківки», с. 53); *Юначе! Хай буде для неї твій сміх, і сльози, і все до загину...* (Володимир Сосюра, «Любіть Україну»).

І. Р. Вихованець виокремлює звертання поширені й непоширені: *О люта пам'яте, безсонна Аріадно, ти сучиш нить свою, складаючи нещадно* (Євген Маланюк); *Тебе вітає, Авінйоне, старий закоханий юнак* (Максим Рильський)

[88, с. 201]. Дослідник зауважує, що традиційно звертання аналізують поза синтаксичними зв'язками з іншими членами речення, тобто вважають синтаксично ізольованою його частиною. Водночас мовознавець наводить влучні приклади вживання звертань у позиції підмета, взаємопов'язаного з присудком формою координації: «Заспівай хлопче» і «Заспівайте, хлопці» [88, с. 201], що становить перспективи подальших досліджень цих мовних одиниць у галузі синтаксису, стилістики, текстознавства.

Згідно з висновками О. В. Дуденко, основні ознаки звертання такі:

- номінативна семантика;
- чітко усталена морфологічна форма (іменник (субстантив), займенник у Кл. (Н.) відмінку);
- позиція в реченні будь-яка (переважає препозиція);
- звертальна інтонація [22, с. 67].

Як вважає мовознавець, звертання вводяться в речення як з метою привернути увагу, домогтися певної реакції, так і для називання особи або ж предмета, рослини, тварини, абстракції, міфічного персонажа, історичної особи та ін., це, на думку О. В. Дуденко, риторичні звертання, що не вимагають відповіді чи реакції.

О. О. Селіванова, характеризуючи звертання як мовну одиницю, пропонує класифікувати звертання за змістом і функцією на прагматичні, спонукальні, емоційні і т. ін., проте зауважує, що такий розподіл не визнаний усіма синтаксистами [75, с. 177].

За інтонаційним оформленням звертань дослідниця визначила такі типи інтонації:

- кличну (такі звертання вимовляють з посиленням наголосом і більш високим тоном, паузою після нього);
- окличну (використовується з риторичною метою);
- вставну (характеризується зниженням тону, прискореним темпом мовлення [75, с. 177].

Щодо належності до стилістичних фігур та семантики звертання. на думку О. О. Селіванової, можуть ґрунтуватися на метонімії, метафорі, перифразі, що належать до засобів формування індивідуального авторського стилю та літературного жанру [75, с. 177]. Серед функцій звертань мовознавиця окреслила такі:

- апелятивна (функція заклику);
- тематична (служує для введення у контекст твору нової теми);
- перформативна (оформлення супроводу тієї чи іншої мовленнєвої дії);
- фатична (використовується для встановлення контакту);
- риторична (є важливим чинником красномовства);
- експресивна (вживається як засіб вираження емоцій) та ін.

К. Ф. Шульжук виокремлює такі засоби вираження звертань із семантичного погляду:

- прізвища, імена, імена по батькові та псевдоніми і прізвиська;
- назви людей за їхніми родинними стосунками;
- назви осіб за соціальним становищем, посадою, званням, титулом і под.;
- назви осіб за професією, спеціальністю;
- назви осіб за національністю, місцем її проживання;
- назви частин тіла;
- назви демонологічних, міфічних істот;
- назви тварин, птахів, у т. ч. їхні клички;
- назви об'єктів рослинного світу;
- назви природних явищ;
- географічні назви (включно зі словами *батьківщина, вітчизна, земля, держава, край* та ін.);
- назви абстрактних понять (моральних якостей, психічних станів, почуттів тощо);
- збірні назви, найменування сукупностей когось (чогось);
- назви понять культури і мистецтв [95, с. 173-174].

Як бачимо, звертання може охоплювати широке коло різних груп лексики.

За функціональними рисами звертання можуть виконувати апелятивну роль та експресивну функцію, коли виражається не лише звернення до адресата, але й ставлення адресанта до нього. За складом мовних одиниць звертання може бути непоширеним і поширеним [95, с. 175]. Звертання може використовуватися, за спостереженнями К. Ф. Шульжука в різних типах речень: спонукальних, питальних та розповідних.

Окремо розглядає дослідник звертання-речення – вокативні речення, які ще трактують то як еквіваленти речення, то як певний тип односкладних речень [95, с. 146]. Зокрема, науковець пропонує таке визначення: «Звертання-речення (вокативні речення) – однослівні речення, виражені кличним відмінком іменника, що самостійно передають нерозчленовані думки, почуття, волевиявлення». Структурно такі речення збігаються з непоширеними звертаннями, однак вокативи складніші за своїм змістом: якщо звичайні звертання виражають думку експліцитно (явно), то зміст вокативів реалізується у підтексті.

Вокативні речення є окремими висловлюваннями, тому вважаються більш самостійними, ніж звичайні звертання. Вони акумулюють у собі розмаїття семантичних відтінків, які виявляються у контексті, велике значення в якому має також інтонаційне оформлення.

За змістовим і функціональним навантаженням вокативні речення К. Ф. Шульжук пропонує поділяти на спонукально кличні та емоційно-оцінні [95, с. 147-149].

Спонукально-кличні вокативи виражають насамперед ставлення мовця до того, що пов'язане з особами, до яких він звертається. Серед них розрізняють дві групи речень:

– речення, які виражають волевиявлення: заклик, прохання, вимогу відповісти, відгукнутися *Ніно Георгіївно! – Гукнув він придушеним голосом і боязко, як злодій, озирнувся* (Петро Панч);

– речення з яскраво вираженою емоційністю, внаслідок чого значення спонукання дещо послаблюється; така емоційність пов’язана з певними діями, вчинками осіб, яким вони адресовані; вони можуть передавати докір, закид, осудження, радість тощо: *Марійка скрикнула радісно й побігла по ріллі до огорожі – Мамо!* (А. Головка).

Емоційно-оцінні речення виражають передусім ставлення того, хто говорить, до повідомлюваного про осіб: – *Ех, ви! Сочинитель! Хіба можна рівняти людину до рибини!* (О. Ковінька). Поширеними є такі вокативи з вигуками *ах, гей, ей, ех* тощо, а також із особовим займенником-звертанням.

Таким чином, звертання може охоплювати широке коло різних груп лексики, простежується багатофункціональність та різноструктурна організація звертань як синтаксичної одиниці.

1.2. Семантично-синтаксична організація речень зі звертаннями

Характеристика звертань у мовотворчості Леоніда Глібова передбачає семантико-синтаксичний опис відповідних конструкцій. Важливим є розв’язання низки важливих питань щодо семантичної та формальної реченневої організації, окреслення особливостей побудови простих речень зі звертаннями тощо.

Аналізуючи семантично-синтаксичну організацію речень зі звертаннями, констатуємо, що головний їхній репрезентант – кличний відмінок іменників – реалізує первинну та низку вторинних функцій, що обумовлює низку підходів і методів подальшого аналізу звертань в індивідуальній авторській творчості Леоніда Глібова.

1.2.1. Звертання як засіб ускладнення речення

У сучасних працях із синтаксису звертання традиційно аналізують у контексті системи засобів ускладнення речення. Почасти при звертаннях

використовують прикладкові конструкції: *Козаки вклонилися. – Здоров був, батьку-гетьмане* (А. Кащенко).

У художній літературі, народнопоетичній творчості часто спостерігають прикладкове вживання одиниць з іменниковими компонентами на позначення власне особи: *Хто ж тебе пригорне, Дівчинонько-серце?* (Степан Руданський); *Марусенько, серце моє, чи підеш ти за мене?* (Григорій Квітка-Оснóв'яненко); *Вітре теплий, брате мій, Чи твоя се мова?* (Іван Франко).

Окрім того, звертання можуть і самі виконувати прикладкову функцію щодо займенника-підмета: *Слово, чому ти не твердая криця* (Леся Українка); *Ти стояла, дівчино незнана, мов тополя, стомлена, смутна* (О. Левада); або пояснювати займенниковий додаток у непрямих відмінках: *Я тобі одверто скажу, товаришу командир, гості ми не довгі на цьому світі* (Юрій Яновський); *Діду Гомере, у вас позичаю гекзаметр сьогодні...* (Максим Рильський).

Звертання можуть виходити за межі речення, вживатись із самостійною інтонацією, хоч смисловий зв'язок з реченням, на думку А. К. Мойсієнка, у такому разі в них залишається майже непорушним: *Історіє! Пробач мені за різкість* (Р. Лубківський); або ж звертання відокремлюються за змістом, тобто коли вживаються без наступного викладу думки, адресованої особі чи предмету, названому з допомогою звертання, наприклад: – *Милий дощику, хлопчику, Хлопчику, любчику...* – *Лепетала тополька* (Ю. Герасименко) [55, с. 107].

Цікавими є приклади синтаксичних конструкцій, у яких звертання-займенник супроводжується цілою підрядною структурою, що виступає оказіональним суб'єктивним найменуванням адресата-особи за ситуативною ознакою: *Слухайте, ви, що ідеї розплямкали, чийми руками ту скелю роблено, – воскресла думка, встає над уламками* (Ліна Костенко); *А ви, що душу маєте крилату, Лишилися як свідки тих скарбів* (Віра Вовк).

У структурах без такого займенника у препозиції функцію власне звертання перебирає на себе підрядний компонент речення: *Вставай, хто серцем кучерявий* (Павло Тичина); *Хто у ніч тривоги вийшов з хати, Йди, не озираючись назад* (Д. Каневський).

Значним емоційним забарвленням позначені конструкції, в яких введено сталі форми ввічливості: *добридень, до побачення, прощай*, та окремі дієслова, що вказують безпосередньо на співрозмовника: *знаєш, чуєш* і под.: *Добрий день, мій рядок кароокий, побратиме моїх безсонь!* (Василь Стус); *Привіт тобі, обухівська дорого* (Андрій Малишко); *Чуєш, роде мій, мій ріднесенький* (Ліна Костенко).

Звертальний компонент у системі речення може поширюватися відокремленими означеннями, вираженими дієприкметниковими, прикметниковими зворотами: *Блаженна мріє, думонько-дитино, Колисана ще з молодості літ, Це ти йому курличши, журавлино* (Михайло Ткач). До звертання може приєднуватися дієприслівниковий зворот: *Наснажений суспільною роботою, мій художнику, перебуваючи в юрбі, наснажуйтесь поодинокостями, не безликою юрбою* (О. Лапський); *Ви, що тікаєте з життя, Зневірившись в своїх надіях, Що тягне вас до небуття?* (Василь Еллан-Блакитний).

До звертання може приєднуватися порівняльний зворот, як безпосередньо: *Ой зійди, зійди, Ясен місяцю, як млиновеє колесо* (Народна творчість), так і за допомогою займенникового слова: *Рости ж ти, мій сину, такий, як дубочок* (Павло Тичина).

Отже, різні погляди на проблему ускладнення речень звертаннями відображають багатогранність цієї мовної одиниці щодо її сполучуваності, структурних особливостей, специфіки семантико-синтаксичної організації речень.

1.2.2. Функціональне навантаження звертань як синтаксичної категорії

Дослідники визначають загальну семантико-синтаксичну функцію звертання: називання адресата мовлення. У контексті різного призначення замовляння зазнають різноманітних трансформацій. До прикладу, у дискурсивному просторі замовлянь це може бути й позначення особи, й уособлення предмета, до якого звертаються, причому адресат є неодмінною частиною тієї дійсності, яку творять і відтворюють ці тексти, до того ж ця частина наділена рисами живої, розумної істоти, тому звертання виступають засобом уособлення й персоніфікації: *Роди, моя моркво, така, як моя литка; Уроки водяні, уроки вітрові, уроки й продумані, уроки й погадані, і промовені, і приговорені* [61, с. 273-274].

Загалом, як вважають дослідники українського фольклору, поширені прикладками звертання мають виразне стилістичне навантаження: *Ой ти, Івасю, серце моє! Сподобалося личко твоє; Не плач, мила, не плач, черлена калино* [17, с. 36].

Прикладки, вжиті у складі звертань, можуть характеризувати адресата за різними критеріями, як:

1) національність, походження, родинні стосунки, майновий стан тощо: *хлопці-запорожці, Романку-козаче* та ін.;

2) емоційна оцінка: *батеньку-голубоньку, дівчино-рибчино*;

3) родо-видові, образні ознаки рослин і тварин: *Ой ти, коню мій гнідесенький, Ти мій братічок ріднесенький*;

4) атрибути назв конкретних предметів та абстрактних номенів: *Нагайко-дротянко, чом шумиш? Ой смерть моя, смерть-мати, Хочеш мене прийняти?*

Функції звертань часто впливають із конкретної мовленнєвої ситуації. Окрім того, звертання як важливий компонент мовлення може виконувати декілька функцій, що актуалізуються залежно від конкретного комунікативного завдання.

Зокрема, В. М. Дмитрієва, аналізуючи творчість С. Жадана й А. Кокотюхи, акцентує на номінативно-контактній функції, яка може поєднувати в собі емоційно-оцінні, експресивні можливості найменувань адресата мовлення [20, с. 93]. Як зауважує дослідниця, функційний вияв її охоплює не лише виокремлення адресата мовлення, а й встановлення та утримання контакту із ним.

В. М. Дмитрієва коментує особливості позиційного вживання звертань у реченнях і наголошує, що чітко визначеної позиції в реченні звертання не має:

- у препозиції найчастіше виконує функцію встановлення контакту з адресатом: *Славік, ось ти людина з біографією, так?* (С. Жадан); *Сонце, Анжелочко, ну де ж ви оце їдете?* (А. Кокотюха);

- звертання в інтерпозиції часто виступає зв'язною ланкою між відомим і новим: *Гаразд, Георгій Давидович, я розумію, до чого ви ведете* (С. Жадан); *Зараз, Левін, ти будеш пояснювати мені, чому вирішив не виконувати мого наказу!* (А. Кокотюха);

- у постпозиції звертання використовують для підтримки мовного контакту: *Зараз ви кажете надзвичайно цікаві речі, Григорію Павловичу* (А. Кокотюха) [20, с. 93].

За висновками дослідниці, з позицією звертання в реченні часто пов'язане і їхнє інтонаційне оформлення. Так, ідіостилю С. Жадана та А. Кокотюхи притаманна така інтонаційна виразність щодо адресата мовлення:

- у препозиції до основної частини звертання вимовляються переважно із послабленою закличною інтонацією: *Зосчко, це за сценарієм!* (А. Кокотюха);

- в інтерпозиції – без особливого виділення, інтонація наближена до вставної: *Зараз, Левін, ти будеш пояснювати мені, чому вирішив не виконувати мого наказу!* (А. Кокотюха);

- наприкінці питального речення звертання виголошуються підвищеним тоном, відповідним питальній інтонації: *Більше нічого не хочете мені сказати, Галино Таназіївно?* (А. Кокотюха).

Звертання в етикетній функції вживається як форма мовленнєвого етикету і слугує показником соціально типізованих відносин між учасниками мовлення. Як вважає В. М. Дмитрієва, спостерігати функціональний етикетний вияв можемо тоді, коли мовець не просто називає адресата мовлення, виділяючи його серед інших, а хоче підкреслити його соціальний статус, рангові відношення. [20, с. 95]: *Оресте Григоровичу, давай гостеві каву, все розкажуй, ти в курсах, людина компетентна* (А. Кокотюха); однак використання самого патроніма зменшує ступінь ввічливості: *Санич, будь другом, винеси звідси цю відьму* (С. Жадан).

У поетичних творах класиків української літератури звертання почасти є важливим виражальним засобом. Так, Л. І. Пена в науковій розвідці про звертання в поезіях Олександра Олеся визначає основну функцію звертань – функцію адресації, що реалізується більшою мірою у діалогічних текстах, однак у ліричних творах видатного митця художнього слова звертання «значно частіше використовуються з метою номінації, надання оцінних характеристик адресатові чи певної конкретизації»: *Жита мої, жита мої розкішні!; Жируйте, зрадники, що честю торгували; Стань, дівчино, маків цвіте...* (Олександр Олесь) [64, с. 154-155].

Звертання, представлені в українських історичних романах про козацтво, В. Буда вважає насамперед засобом стилізації мови персонажів у дусі зображуваної епохи [7, с. 69]. За допомогою звертань читач може осягнути мовну традицію спілкування у середовищі козацтва, як у невимушених, так і в офіційних ситуаціях, ознайомитися зі сталими мовними етикетними одиницями, що побутували на Запорізькій Січі. До прикладу, один із різновидів звертань стосується гетьманства, козацької старшини: *«Чолом, гетьмане, - стиха мовив він», «Ось я, батьку гетьмане»* [7, с. 70-71]; інші спрямовані до козаків: *«Доброго здоров'я зичу, панове козаки!»*, *«Вперед, братці, - гримів Кривоніс»* [7, с. 71].

Сучасні лінгвісти, котрі розглядають звертання як елемент дискурсу, доходять висновку, що однією з найважливіших функцій звертання є фатична, яка охоплює весь процес спілкування між співрозмовниками, що полягає в установленні, підтриманні та завершенні мовного акту [9, с. 24]. Натомість у ліриці виокремлюють такі основні функції: апелятивну, емоційно-виразну, номінативну, характеризувальну, а також вузчі (індивідуальні, композиційні) функції: автокомунікативну, діалогічну, дискусивну, медитативну [9, с. 25]. Звертання кваліфікують як активний впливовий мовний засіб, що окрім своєї основної функції привертання уваги, спричинює зміну ментального й емоційного стану адресата, його поведінки, забезпечує умови комфортного інтерперсонального спілкування.

Отже, наукові студії про звертання як синтаксичну категорію представляють новітні тенденції в розвитку теоретичної та навчальної граматики. Незважаючи на те, що за основу взято часто обирають традиційний підхід до аналізу засобів ускладнення речення, особливу увагу приділяють функціональній семантиці досліджуваних мовних одиниць у руслі сучасних засад синтаксичної науки.

Використання звертань в усній народній творчості та в текстах творів української літератури відображає широкий спектр функцій. Найважливіші з них: називання адресата мовлення, або номінативно-контактна функція; звертання виступають як засіб уособлення й персоніфікації; емоційно-оцінні, експресивні можливості найменувань адресата мовлення; допомагають характеризувати адресата; виступають в етикетній функції; надають можливість підкреслити соціальний статус співрозмовника, передати дух історичної епохи тощо.

1.3. Творчість Леоніда Глібова у контексті лінгвістичних студій

Літературна спадщина Леоніда Глібова чимала за обсягом і багата за жанрами. Українською мовою він написав 107 байок, понад 40 ліричних віршів,

п'єси «До мирового» й «Хуторяночка», дві віршовані казки, близько пів сотні віршованих загадок і відгадок та загадок-акровіршів. Митець художнього слова розкрив безмежні виражальні можливості української мови.

Як справедливо наголошують сучасні мовознавці, глибокий ліризм творів Леоніда Глібова – це не забаганка, а риса творчості, показник її зв'язку з піснями, думами, що втілює прагнення байкаря силою слова вплинути на читача, тогочасне суспільство, щоби засудити людську ницість: боягузтво, деспотизм, зажерливість, жадібність, жорстокість, несправедливість, пихатість, сваволю, чванливість і под., та возвеличити найкращі людські якості за допомогою художньої словесності [63, с. 3].

Леонід Глібов, талановитий письменник, знаний байкар, сформувався під впливом творів Григорія Сковороди, Івана Котляревського, Євгена Гребінки, Тараса Шевченка та інших видатних майстрів слова. Ліризм байок і віршів поета, який лине до нас крізь віки та викликає зацікавлення сучасних філологів, – це найкращий показник його невіддільної любові до українського народного слова, традицій рідної митцю словесності, котрий виразно проявляється в умілому використанні мовних засобів, формуванні витонченої мовної тканини творів, що водночас стисла і, як відшліфована століттями народна пісня, милозвучна.

1.3.1. Стан дослідження творчого доробку Леоніда Глібова

Мову творів Леоніда Глібова різнобічно вивчали з лінгвістичного погляду представники вітчизняного мовознавства ХХ – ХХІ ст.

В. М. Бережнюк і В.М. Пашенко у статті, присвяченій декодуванню мовних засобів ліризму у творах Леоніда Глібова, визначили, що ліризм – особлива індивідуальна риса Глібова-байкаря, і хоч ліричні мотиви зустрічаються також у Крилова і Гребінки, однак лише у Глібова ліризм набирає характеру тенденції, він спрямований передусім на поглиблення основного змісту байки. [63, с. 3]. У праці схарактеризовано основні засоби формування ліризму Глібова-

байкаря, наведено приклади умілого вживання народнопоетичних засобів мови. Описуючи мовні засоби ліризму байок і віршів поета, дослідниці відзначили найтипівішу їхню рису – старанний добір емоційно забарвленої лексики, адже Леонід Глібов уміло добирав кожне слово, зважаючи на його найменші відтінки, так, щоб вплинути на читача, щоб забезпечити ліричне сприймання твору [63, с. 5].

Н.І. Бойко проаналізувала народну фразеологію в байках Леоніда Глібова та демінутиви в ідіолекті великого байкаря [2], О.Г. Муромцева дослідила лексичні засоби експресії у мові байок Л. Глібова в контексті історії української літературної мови [56].

Байкописну спадщину української літератури схарактеризувала О.М. Дорогокупля в аспекті іронії, сатири, гумору та сарказму. Об'єктом дослідження стали твори видатних українських байкарів, серед яких Г. Сковорода, П. Гулак-Артемівський, Л. Боровиковський, П. Білецький-Носенко, Є. Гребінка, Б. Грінченко та Л. Глібов [21, с. 32]. Науковець дійшла висновку, що іронічна трансформація вагомо впливає на всі рівні організації художнього твору, зокрема, сатиричного, надає нові можливості для варіювання розвитку сюжету, для створення специфічних портретних характеристик персонажів та їхнього мовлення.

Функціонально-семантичний потенціал вокативних речень в українських байках XIX ст., у т. ч. творах Леоніда Глібова, вивчала М. Кокора, зокрема: проаналізувала вживання вокативних речень у байках XIX сторіччя; схарактеризувала основні аспекти дослідження мови байки в мовознавстві; визначила різновиди вокативних конструкцій, використаних у байках зазначеного періоду; встановила комунікативно-прагматичні функції таких конструкцій; з'ясувала специфіку лексико-семантичного наповнення головного компонента вокативних речень [38].

Редакторська та журналістська діяльність Леоніда Глібова стала предметом дисертації І. Л. Побідаш [66]. Мета її праці - введення нових та

поглиблення й переоцінка відомих даних, узагальнення та систематизація знань про редакторську та журналістську діяльність Леоніда Глібова, увиразнення ролі видавця в організації та розвитку української періодики XIX ст. І. Л. Побідаш встановила систему цінностей редактора, що стали визначальними для характеру видання, його ідейного спрямування, вирішення поставленої мети та обраної програми, а саме:

- гуманістичні принципи діяльності;
- творчий, а не механічний, підхід до редакторської справи;
- висока мораль і активна громадянська позиція основа діяльності редактора;
- редактор має дві мети: перевиховання людини та висвітлення національних інтересів, інформування читача про все, що відбувається в суспільстві,
- кредо редактора – просвітницька революція.

Можемо висловити думку, що такі висновки деякою мірою стосуватимуться й іншої сфери творчої діяльності Леоніда Глібова, зокрема байкарства.

Л. В. Терещенко дослідила онімний простір байок Леоніда Глібова, а саме:

- схарактеризувала стилістично-виражальні властивості фітопоетонімів у байках Леоніда Глібова [81];
- здійснила аналіз структурно-семантичної типології власних назв об'єктів неживої природи в байках Леоніда Глібова [82];
- описала чоловічий іменник байок зазначеного письменника [84];
- комплексно вивчила топоніми в байках Леоніда Глібова [83].

Принагідно акцентовано увагу на звертаннях у контексті синтаксису байок Леоніда Глібова в праці І. М. Уздиган, яка аналізує передусім синтаксичні форми побутового мовлення персонажів. Загалом дослідниця робить висновок про надзвичайно різноманітний стилістичний синтаксис байок Леоніда Глібова, уся система якого передає, на думку дослідниці, викривально-сатиричний зміст

творів байкаря [87]. Ономатопоетичні утворення у писемній спадщині Л. І. Глібова стали предметом наукової розвідки Ю. В. Юсип [96].

Біобібліографічний покажчик «Леонід Іванович Глібов та Чернігівщина» (Чернігів, 2018) було створено фахівцями Чернігівської обласної універсальної наукової бібліотеки [45]. Бібліографічний покажчик має на меті систематизувати друковані джерела, які розкривають життєвий шлях та творчий доробок відомого письменника та громадського діяча Л. І. Глібова.

Праця складається з розділів:

«Український Езоп (1827-1893)»;

«Твори Леоніда Івановича Глібова»;

«Публікації про життя і творчість Леоніда Івановича Глібова»;

«Вшанування пам'яті видатного байкаря»;

«Чернігівська обласна літературна премія імені Леоніда Глібова»;

«Вивчення творчості Л. І. Глібова в загальноосвітніх навчальних закладах».

Для зручності користувачів запропоновано «Іменний покажчик» з виокремленими за допомогою круглих дужок персоналіями. Матеріали біобібліографічного покажчика структуровано за темами, а в межах кожного розділу - за абеткою заголовних літер у прізвищах авторів та в назвах статей. Варто відзначити, що до письменницькознавчої праці увійшли понад 500 друкованих джерел різного характеру. Покажчик буде корисний для всіх, хто цікавиться історією української літератури, історією української літературної мови, літературним краєзнавством тощо.

Регіональні дослідження життя та діяльності, різноаспектної творчої спадщини Леоніда Глібова представляє не лише Чернігівщина, а й Подільський край. Варто пригадати, що після отримання атестату про закінчення Ніжинського ліцею вищих наук 1856 року молодий байкар переїхав на Поділля. Його було призначено вчителем історії, географії та латини у повітовому дворянському двокласному училищі в містечку Чорний Острів (сучасне

м. Чорний Острів Хмельницького р-ну, Хмельницької обл.). Тут митець розвиває свою педагогічну і літературну діяльність. Будучи наглядачем студентських помешкань, Леонід Глібов знайомить здобувачів освіти зі своєю творчістю, прищеплює любов до рідного слова, до української літератури.

Понад два роки провів Леонід Глібов у Чорному Острові на Поділлі, надихався мальовничою природою краю, писав вірші і байки, надсилав твори до «Чернігівських губернських відомостей». Тут були створені 72 байки, чотири вірші, один із яких – загальновідомий вірш «Журба». Пізніше композитор Микола Лисенко поклав його на музику, відтак була створена славетна пісня «Стоїть гора високая...».

Сьогодні в невеличкому стародавньому містечку Чорний Острів, у колишньому палаці графа Кароля Пшездецького, понад десять років працює літературно-краєзнавчий музей імені Леоніда Глібова, проводяться Глібовські читання, зокрема, 2017 року з нагоди 190-ої річниці від Дня народження великого письменника у Чорному Острові відбувся Обласний конкурс читців імені Леоніда Глібова [92; 37].

Місцеві літературно-краєзнавчі студії, присвячені постаті Леоніда Глібова як митця, педагога, громадського діяча Хмельниччини були підготовлені такими дослідниками, як: В. Горбатюк, М. Подолянин, А. Сваричевський та ін. [13; 67; 74].

1.3.2. Великий український байкар: формування ідіостилю митця

Важко переоцінити внесок Леоніда Глібова у розвиток української мови та літератури. За висновками істориків української літератури, 60-ті роки XIX ст. дали чимало талановитих письменників, які згодом стали в перших лавах українського письменства, хоча жоден не зміг використати повною мірою свої сили через надзвичайно важкі обставини тогочасного суспільного життя (Валуєвський циркуляр 1863 р. та ін.); до таких визначних митців художнього слова зараховують і Леоніда Глібова [28, с. 308].

Творчість письменника проходила в руслі просвітительського реалізму, що активно розвивався в українській літературі 40-50-х рр. ХІХ ст. на основі реалістичності, яка віддавна побутувала в українській поезії, відтак формується й ідіостиль Леоніда Глібова. Зазначений літературознавцями «наївно»-реалістичний спосіб відображення у напрямі просвітительського реалізму був покликаний забезпечити просвітительську світоглядну настанову у концептуальному плані того чи іншого твору, зокрема орієнтацію на ідеали справедливості, обстоювання гідності особистості, утвердження можливостей прогресивного суспільного розвитку та можливостей виховання і перевиховання людини, тож у межах просвітительського реалізму перебуває широкий масив байкової творчості цієї пори, у т. ч. мистецький доробок Леоніда Глібова [34, с. 68].

З іменем Леоніда Глібова, який чотири десятиліття (від початку 50-х до початку 90-х років) різноаспектно працював у галузі української поезії, науковці пов'язують створення оригінальної модифікації жанру байки й активний розвиток деяких тенденцій лірики: «Зберігаючи внутрішню єдність упродовж десятиліть, не улягаючи різкій еволюції, його творчість не тільки по своєму відгукувалася на жанрові й стильові шукання української поезії, а й подала СВОЄ; оригінальне трактування її проблематики, національного й культурософського смислу» [34, с. 144].

Творчість письменника розвивалася в руслі виразного ліризму, ґрунтованого на прадавньому українському фольклорі. Як цілком слушно вважають вчені, ліризм поезій і байок поета виразно виявляється у ставленні до описуваних ним явищ, подій, картин, адже після Тараса Шевченка Леонід Глібов був першим, хто свого часу так уміло використовував живу народну мову, добирав з неї все потрібне, творчо осмислював лексику, фразеологію, творив народні образи, метафори, епітети, порівняння, черпав багатства народнорозмовного синтаксису [63, с. 5].

За переконаннями С. Єфремова, деякі поезії Тараса Шевченка, Степана Руданського, Леоніда Глібова були записані митцями української літератури з народних уст і в одмінній од оригіналу формі, яка показує, що над цими витворами індивідуальної поезії почався вже той процес переробки, що врешті може дати зовсім нові твори, де вже затерті будуть сліди письменницької індивідуальності [28, с. 177].

Збірка творів «Загадки і жарти Дідуса Кенира», видана Леонідом Глібовим (який друкувався також під псевдонімом „Дідусь Кенир”) на початку 90-х рр. XIX ст. у журналі «Дзвінок», у подальшому означила цілий напрям літературних творів, який отримав однойменну назву з фольклорним жанром. Такі твори Леонід Глібов вибудовував на ґрунті народної загадки, беручи за основу її смислові та структурні елементи. Власне загадковий елемент письменник ніби влітає в діалогічну оповідь, що ведеться між Дідусем-загадувальником і дітворою [54, с. 56].

Вочевидь, „Дідусь” дуже любив свою малечу аудиторію, тож вона віддячувала йому тим самим, тому між письменником та зацікавленими читачами були теплі дружні стосунки, листування, привіти. Слід вважати, Леонід Глібов добре знав сприйнятливую дитячу душу, любив спілкування з дітьми, «...умів потрапляти на їхні уподобання й був найкращим письменником для дітей у нашому письменстві. Через те і його байки своєю художньою простотою так подобаються малечі» [28, с. 313].

Як влучно висловлюються про байкову творчість митця: «Байки Глібова – не механічно зроблений переклад чужих творів, а оригінальна творча робота; автор тільки канву бере чужу, але гаптує по ній власні свої мережанки. Не витратив марно своєї сили живущої Глібов, і популярність його байок серед отих сіл і нив та тихих долин – найкраща подяка симпатичному байкареві за доцільний ужиток свого поетичного таланту» [28, с. 314-315].

Отже, за результатами дослідження у першому розділі нашої наукової праці можемо зробити висновок, що звертання – це інтонаційно оформлена мовна одиниця, зокрема, слово або словосполучення слів, що називає особу чи предмет, до яких звертається мовець, і є засобом ускладнення речення. У ролі звертання може бути денотат-істота, денотат предметного світу, абстрактне поняття, явище ірреальної дійсності, тобто звертання може охоплювати широке коло різних груп лексики.

Простежується багатofункціональність та різноструктурна організація звертань як синтаксичної одиниці, а також зв'язок звертання з іншими членами речення. Різні погляди на проблему ускладнення речень звертаннями відображають багатогранність цієї мовної одиниці щодо її сполучуваності, структурних особливостей, специфіки семантико-синтаксичної організації речень.

Наукові студії про звертання як синтаксичну категорію представляють новітні тенденції в розвитку теоретичної та навчальної граматики. Незважаючи на те, що за основу взято часто обирають традиційний підхід до аналізу засобів ускладнення речення, особливу увагу приділяють функціональній семантиці досліджуваних мовних одиниць у руслі сучасних засад синтаксичної науки.

Використання звертань в усній народній творчості та в текстах творів української літератури відображає широкий спектр функцій. Найважливіші з них: називання адресата мовлення, або номінативно-контактна функція; звертання виступають як засіб уособлення й персоніфікації; емоційно-оцінні, експресивні можливості найменувань адресата мовлення; допомагають характеризувати адресата; виступають в етикетній функції; надають можливість підкреслити соціальний статус співрозмовника, передати дух історичної епохи тощо.

Звертання як засіб формування ідіостилю Леоніда Глібова ще не були предметом окремого комплексного лінгвістичного дослідження. Творчість

відомого байкаря вивчали мовознавці ХХ – ХХІ ст. в аспекті засобів ліризму, народної фразеології, а також – іронії, сатири, гумору та сарказму.

Окрему увагу українських вчених було звернено на функціонально-семантичний потенціал вокативних речень в байках Леоніда Глібова, схарактеризовано онімний простір байок. Докладно проаналізовано редакторську та журналістську, педагогічну і громадську діяльність митця. Певні напрацювання є в галузі регіональних досліджень життя та діяльності, різноаспектної творчої Леоніда Глібова на Чернігівщині та на Поділлі.

РОЗДІЛ 2

СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНІ І ФУНКЦІОНАЛЬНІ РИСИ ЗВЕРТАНЬ У БАЙКАХ ЛЕОНІДА ГЛІБОВА

2.1. Специфіка байки як літературного жанру і зумовленість добору мовних засобів

Одним із головних елементів систематизації літературного матеріалу є належність творів художньої словесності до літературного жанру.

У літературознавчому словнику-довіднику за ред. за ред. Р. Т. Гром'яка термін літературний жанр має таке визначення: «Літературний жанр (франц. *genre* – «рід, вид») – тип літературного твору, один із головних елементів систематизації літературного матеріалу, класифікує літературні твори за типами їх поетичної структури» [48, с. 406].

Залежно від типу поетичної структури літературного твору – від способу творення уявного світу, позиції літературного суб'єкта, наявності сюжету, рецепції – виокремлюють такі жанрові види:

– з-поміж ліричних творів: гімн, елегія, епіграма, епітафія, ліричний вірш, ода, пісня та ін.;

– з-посеред драматичних: водевіль, драма, комедія, містерія, мораліте, трагедія, фарс та ін.;

– серед епічних: епопея, казка, легенда, новела, оповідання, повість, роман, художні мемуари, а також – байка.

Літературні жанри і жанрові системи вважаються змінними категоріями, оскільки, як зазначають дослідники української літератури, у процесі історичного розвитку майже кожен жанровий вид варіював у різновиди, або жанри [48, с. 407]. До того ж, в одну історичну епоху висувуються на передній план одні жанри, інші стають другорядними або зовсім занепадають. Так, нового потрактування, а згодом і розквіту досягає в історії української літератури ХІХ ст. жанр байки.

Належність художнього твору до певного літературного жанру передбачає добір письменником мовного інструментарію як певної сукупності мовних засобів, застосованих автором для вираження мистецького задуму, провідних ідей та мотивів твору.

2.1.1. Становлення байки у контексті літературних жанрів

Байка як літературний жанр має дуже давню історію і традиції написання. Слово *байка*, споріднене з дієсловом *баяти* «розповідати, казати, балакати; ворожити», походить від праслов'янського **bajati* «говорити» [25, с. 157]. Наявні відповідники номена *байка* у слов'янських мовах, до прикладу, *bajka* у словацькій мові.

Як літературний термін на позначення жанру лексема *байка* віддавна побутує у зарубіжній та українській філологічній науці і має досить усталену дефініцію. Згідно з літературознавчим словником за ред. Р. Т. Гром'яка, «байка – це коротке, переважно віршоване, алегоричне оповідання, в якому закладено дидактичний зміст; один з різновидів ліро-епічного жанру» [48, с. 74]. Структура байки також типізована: твір складається з оповідної частини та висновку-повчання.

Засновником цього літературного жанру традиційно вважають легендарного елліна Езопа (VI ст. до н. е.). Дослідники особливостей стилю Езопа зазначають одну зі структурних ознак його творів – наявність наприкінці байки повтору у вигляді моралі до викладеного тексту [42, с. 15]. Як вже склалося впродовж віків, у вчинках персонажів байок (звірів, птахів, рослин, явищ природи тощо) вбачають й схвалюють загальнолюдські цінності та викривають і висміюють людські вади: жадібність, заздрість, брехня, зрада, шкідливі звички, корисливість тощо.

За твердженнями В. І. Кречотня, байка як жанр з успіхом культивували українські письменники протягом тривалого часу, йому належала видатна роль у процесі становлення нової української літератури, у формуванні в ній рис

народної творчості та реалізму. Жанр байки має свої сформовані традиції в Україні: розпочинаючи від «казань» І. Галятовського, А. Радивиловського до поетик М. Довгалевського та Г. Кониського, а також – у «Баснях харківських» Г. Сковороди [2]. У XVII - XVIII ст. побутування байок було представлено не окремими випадками, а досить показовим у контексті літературного процесу явищем.

Нове звучання отримав жанр байки у XIX ст. завдяки мовотворчості байкарів: Л. Боровиковського, Є. Гребінки, П. Гулака-Артемівського, а з творчістю Л. Глібова пов'язують розквіт жанру [48, с. 74]. Дещо пізніше в жанрі байки натхненно працювали Б. Грінченко, І. Манжура, С. Руданський, В. Самійленко М. Старицький. Незмінну популярність мали байки як твори художньої словесності в новітній українській літературі, до прикладу, байкарська спадщина В. Еллана (Блакитного), С. Пилипенка, а також творчість М. Годованця, А. Косматенка, П. Сліпчука та багатьох інших письменників кінця XX – початку XXI ст. Отже, можемо цілком переконливо стверджувати про неперервну і плідну байкарську традицію в Україні.

2.1.2. Зумовленість добору мовних засобів у байках

Байка як літературний жанр вирізняється типовими рисами. Насамперед слід виокремити дидактичний зміст байки, її повчальну спрямованість. Відтак байка традиційно має чітку структуру: складається з оповідної частини та висновку-повчання. Відомий український філолог О. О. Потебня пропонував структурувати байки на дві частини: поезію та прозу, зокрема образну розповідь називав „поезією“, а мораль, або логічний висновок, іменував „скупю прозою“; також дослідник вважав, що „поезія“ у байці має переважати „прозу“ [70, с. 76].

Провідною рисою байки є алегоричність. Як літературознавча категорія *алегорія* (грец. *allos* – інший та *agoreuo* – говорю) – це спосіб двопланового художнього зображення, що ґрунтується на приховуванні реальних осіб, явищ і

предметів під конкретними художніми образами з відповідними асоціаціями; наприклад: сваволя можновладців над беззахисною людиною – Вовк та Ягня (в однойменній байці Леоніда Глібова), борці за волю України – каменярі (в однойменній поезії Івана Франка) [48, с. 124].

Алегоричні образи зараховують до найяскравіших засобів у літературних байках і сатиричних творах: вони втілюють у собі переважно абстрактні поняття, образність яких ґрунтується на асоціативному переосмисленні самої сутності явищ і предметів у їх сукупності [48, с. 124]. На думку В. В. Черевченко, «Події, про які йдеться у байці, важливі не самі по собі, вони пояснюють певну думку, певне моральне положення і тому мають алегоричний характер» [91, с. 124]. Тож завдяки алегоричності байок реалізується повчальний характер творів.

Байка неодмінно мусить виражати певну ідею, читач обов'язково зрозуміє або з моралі, або зі змісту головну думку твору. Вона – найпопулярніший, найпростіший засіб пізнання, на відміну від наукового. За висновками В. В. Черевченко, у байці, як правило, відсутні метафори, її мова проста, невігадлива, наближена до народнорозмовної, для якої характерна відверта і разом з тим лукаво прихована умовність самого способу відображення суспільного життя [91, с. 124].

До основних ознак байки можна віднести її лаконічність, стислість, оскільки байкарі традиційно не вдаються до використання зайвих деталей та надмірних словесних прикрас. Така простота зумовлена як прадавніми зв'язками цього літературного жанру з усною народною творчістю, так і завданнями байки: у простій формі донести глибокий повчальний зміст твору. Тож байкова спадщина Леоніда Глібова характеризується відповідною сконденсованістю змісту у невеликих за обсягом творах, вона не переобтяжена довгими описами та подробицями, однак влучна, дотепна, викривальна.

Словесною економністю сюжету та моралі вирізняються діалоги головних героїв байок, завдяки чому відбувається акцентування на ідеї твору, висування на перший план морально-дидактичного начала.

Типовими для байок є сюжети, що охоплюють досить широке коло побутово-моральних тем: висміювання людської обмеженості, невігластва, чванькуватості, засудження брехливості, жадібності, лакейства, лінощів, лицемірства, хитрощів, пияцтва та ін.

Зокрема у творах Леоніда Глібова розгорнуто такі фабульні схеми, як:

- антагоністичне протистояння персонажів («Вовк та Ягня», «Гадюка і Ягня»);

- драматизм відчуження від справжнього єства («Мальований Стовп», «Фіалка і Бур'ян»);

- запізніле каяття («Зозуля і Горлиця», «Лев та Миша»);

- принесення добровільної жертви чи захоплення силоміць жертви («Ягня», «Будяк і Васильки»);

- конфлікт протилежних життєвих настанов («Ластівка й Шуліка», «Муха і Бджола»);

- небезпечне, облудне зближення героїв («Фіалка і Бур'ян», «Огонь і Гай»);

- невігластво рішень влади, чиновників («Громада», «Мишача рада», «Ведмідь-пасічник»);

- одержимість марнославством («Шпак», «Синиця», «Сила», Дуб і Лозина»).

- свавільність необмеженого владарювання («Жаби», «Лев на облаві», «Танці»);

- суперечка щодо міри значущості («Шелестуни», «Камінь та Черв'як»);

- самовпевненість обмеженого розуму («Хазяїн та Шкапа», «Собака й Кінь»).

Образи цих байок є влучною спрощеною проєкцією людських якостей на якийсь довільний об'єкт – здебільшого представників рослинного чи

тваринного світу, що володіє певними гіперболізованими якостями. Завдяки цьому серед творів українських байкарів саме байки Леоніда Глібова спроможні, на думку дослідників, певною мірою передавати немовби відроджене відчуття первісного анімізму: персонажі виступають не просто як персоніфікації – вони наділені здатністю відносно розгалуженого, емоційно нюансованого психічного життя (особливо часто простежуються стани смутку, розпачу тощо) [34, с. 159].

Втілення у байках сміхової традиції українства відображається у мотивах комічного, які у творах Леоніда Глібова набувають особливого звучання. Народна сміхова культура своєрідно представлена в образах оповідача:

- мудрого інтелігента, уважного до народної етики й естетики («Жук і Бджола», «Мальований Стовп», «Фіалка і Бур'ян» та ін.),

- фольклорного жартівника-баляндрасника («Жаба й Віл», «Лев та Миша», «Музики», «Охрімова Світа», «Танці» тощо),

Дослідники відзначають загалом приязне ставлення до осміюваного об'єкта («Дуб і Лозина», «Коник-стрибунець», «Лев та Миша»), навіть задушевне розчулення, з яким оповідач висміює певну рису героя чи сумнівність його становища («Дідок у лісі», «Кундель», «Жвавий Хлопчик», «Мальований Стовп»), тож гумор Глібова-байкаря справляє враження більш «старосвітського», ніж сучасний йому різко-вибуховий гумор С. Руданського, за концентрованістю сатиричної ідеї байка Глібова поступається байкам Є. Гребінки [34, с. 161].

Отже, добір мовних засобів у байках зумовлюється такими характерними ознаками цього архаїчного, усталеного упродовж століть літературного жанру: чітка дуальна структура; лаконічність і невеликий обсяг; дидактичне спрямування; прихований зміст; алегоричність персонажів; широке коло побутово-моральних тем, які зумовлюють відповідні фабульні схеми; втілення уявлень про моральні принципи життя та поведінки; присутність оповідача; висміювання недоліків та вад людини зокрема і суспільства у цілому.

2.2. Структурно-семантична характеристика звертань у мові байок Леоніда Глібова

За всієї умовності представлених у творах персонажів байки Леоніда Глібова мають на меті глибоке й серйозне осмислення і трактування суспільного життя. В одних байках спостерігаємо більші протистояння головних героїв, в інших бачимо менш гострі конфлікти. Відображення сюжетів, життєва значущість для персонажа подій, що відбуваються, емоційне переживання колізій персонажем і автором посилюють гостроту твору, зумовлюють весь діапазон звертань до учасників цих колізій.

У байковому доробку Леоніда Глібова виявлено різні за семантикою та структурою типи найменувань адресата, яким властива емоційність, експресивність, образність, зумовлені специфікою жанру словесної творчості, індивідуальним авторським стилем письменника.

2.2.1. Семантика звертальних номінацій

У літературному континуумі звертальна номінація може охоплювати денотати-істоти, денотати предметного світу, абстрактні поняття, явища ірреальної дійсності та ін. За спостереженнями лінгвістів, весь спектр денотативних одиниць у системі національно-мовної комунікації може позначатися номінантами-вокативами різної структурної, смислової та експресивної організації [55, с. 88].

Семантичне коло звертань, які використовує Леонід Глібов у байках, досить широке. Виокремлюємо кілька семантичних груп звертань:

- власні особові назви (імена) людей: *Кіндрате; Хомо; Ой Хомо, Хомо;*
- назви осіб за спорідненістю: *brate, братику, братчики, мій друже, милий друже, наш милий друже, дядечку, Дядьку, земляки, земляче, кумасенько, куме, кумо, мамо, веселі небожата, моя ненько, сестрице, сестричко, сестро, ледачий сину;* варто зауважити, що віднесеність іменників-вокативів типу *дядьку, тітко, діду, дитино,* в структурі яких наявні семи родинності, лише до

семантичної групи за спорідненістю чи за віковою ознакою рекомендують визначати на основі контексту [55, с. 93];

- назви збірних понять, зокрема, колективів: *братця; люди; Люди добрі; Добрі люди; панове; панове-громадяни*; примітно, що звертання на зразок *друзе, брате*, як зазначають дослідники, не несуть інформації про абсолютні ознаки адресата, а свідчать насамперед про характер стосунків між співрозмовниками, тон спілкування [55, с. 95], що відобразилося і в тексті байок Леоніда Глібова;

- назви осіб за родом діяльності, соціальним статусом: *Владико!; мірошнику, паночку, пань-матко, писаки, співуне*; наголосимо, що традиційне звертання *пане* як етикетна форма ввічливості при звертанні до чоловіка закріпилася в Україні з XIV ст. [55, с. 91];

- назви осіб за віковими особливостями: *Моторні діти, дівоньки й хлоп'ята!; Молодіж любая; молодичко; Моторнії сини й онуки!; Старче; Старче сивий*;

- назви осіб з оцінними характеристиками, зокрема позитивними: *кралечко моя; молодець!*; негативними: *дурню, дуросвіти, ледащо, Мошенники!; небораче, Поганці!; Дурненькі Шелестуни*, у т.ч. субстантивовані прикметники: *Цить, капосне; Цить, язикатий!*;

- назви релігійних істот трапляються у складі сталих мовних формул: *не дай нам, Боже*; як зауважує А. К. Мойсієнко, «іменникові форми типу *Господи, Боже* можуть втрачати лексичне значення, переходячи у вигуки, вставні слова» [55, с. 111];

- назви явищ природи й астральних об'єктів: *вітре; вітрику; горо милая; зіронько моя; Світе милий!*;

- назви тварин як головних героїв творів: *Вовче, Вовчику; Ох, голубе; голубко мила; голубонько, Голубчику, Зозуленько моя, Коню, Котусю-братіку, лебедята, Лисичко!; моя перепеличко; Півне; Цане; Цуцику*; у т.ч. клички тварин: *Бровко*; слід наголосити, що іменники типу *голубе, голубко, голубонько*, що

вживаються при звертанні до особи, можуть виконувати інтимізаційну функцію: *А ти, голубонько, ти кралечко моя, поки співаєш на калині, то й весело мені і забуваю я свою недоленьку...*; іноді такі звертання вживаються в іронічних контекстах – з погрозою, зневагою, осудом: - *Ох, голубе, - Лисиця застогнала. – Бодай би вже не жить, як отаке терпіть;* – *Голубчику, рятуй! – тут простогнала Щука. – На світі дай мені пожить...* ;

- назви рослин як головних героїв творів: *Барвіночку хри(!)щатий, Билинонько!* (до рослини), *Будяче, Василечки, козаченьку-дубочку, Хмелинонько*; трапляються назви як родових, так і видових понять зі сфери флори: *Ой, Гаю, Гаю зелененький; квіти; Кущику!*;

- назви побутових предметів: *Гроші мої, грошенята; коханий мій кілочку;*

- назви абстрактних понять – явищ людського життя: *Ой, доле; Доле мила; Доле ж моя, нене-Доле!; надіє наша; Порадонько моя!*;

- назви частин людського організму: *серденько, серце.*

Апелятиви семантичних груп на позначення різних явищ природи, рослинного і тваринного світу, предметів навколишнього дійсності, частин людського організму у байковій спадщині нерідко набувають антропоморфізованого (персоніфікованого) вираження, про що зауважують сучасні лінгвісти [55, с. 100].

Широкий семантичний діапазон звертань у творах Леоніда Глібова відображає зумовлені жанровими особливостями байки алегоризацію і персоніфікацію, що дають можливість розширити коло пропріальної лексики відапелятивними онімами, які, на думку Л. В. Терещенко, виконують не лише номінативну функцію, але художньо-естетичну, виражальну [81, с. 387].

Надзвичайною експресивністю відзначається семантика образних звертань (метафоричних, метонімічних, перифрастичних тощо): *Нащо се ти, собачий сину, Тут каламутиши берег мій?; Моторнії сини й онуки! Читайте байку – для науки; А ти, Зозуленько, ти, зіронько моя, Виводиши гарно так і*

жалібненько; Ах ти, голубонько, ти, кралечко моя, Поки співаєш на калині, То й весело мені; Здоров, козаченьку-дубочку, Порадонько моя! А як же ждала я!

Для надання особливої емоційності автор послідовно вдається до використання суфіксів суб'єктивної (переважно позитивної) оцінки, варто зауважити, що такі форми серед усіх засвідчених звертань складають майже половину. В аналізованих байках зменшено-пестливих форм набувають здебільшого звертання – назви істот, зокрема з формантами:

-ик- (-ік-) (іменники чол. роду): *Братіку; братику; Вовчику; Куцику!; Цуцику;*

-ечк- (іменники чол. роду): *дядечку;*

-очок (іменники чол. роду): *Барвіночку; кілочку; паночку;*

-чик (іменники чол. роду): *голубчику;*

-чик-и (іменники чол. роду у множ.): *братчики;*

-ечк-и (іменники чол. роду у множ.): *Василечки;*

-к- (іменники жін. роду): *Лисичко!; молодичко; перепеличко;*

-ечк- (-ичк-) (іменники жін. роду): *кралечко; сестричко;*

-оньк-/-еньк- (іменники жін. роду): *Билинонько!; голубонько; Голубонько-кумонько; зіронько; Зозуленько; Хмелинонько;*

-ас- + -еньк- (іменники жін. роду): *кумасенько;*

-оньк- (іменники жін. роду у множ.): *дівоньки;*

-еньк- (іменники середн. роду): *серденько;*

-чк-о (іменники середн. роду): *бадиллячко;*

-ят-а (-ат-а) (іменники середн. роду у множині): *лебедята, небожата!; хлоп'ята та ін.*

Демінутивні суфікси представлені й у звертаннях – назвах реалій навколишньої дійсності, абстрактних понять: *Ой вітрику; вітрику наш милий; Гроші мої, грошенята; зіронько моя; Порадонько моя!*

Подібних семантичних відтінків набувають і прикметники: *Ой, Гаю, Гаю зелененький; Дурненькій Шелестуни*, хоча конотації, вочевидь не завжди

схвальні, адже з контексту виявляються й іронічні, насмішкуваті значеннєві відтінки. Про такі різнопланові риси байок Леоніда Глібова зазначають дослідники його творів, у яких досить відчутна присутність автора-оповідача, що викладає події то зі співчуттям, то зі схваленням, то з подивуванням, а здебільшого – з осміюванням [34, с. 154].

За допомогою проаналізованих вище мовних засобів широке митець художнього слова відображає коло життєвих обставин, людських вчинків, народних звичаїв та вірувань українців, етикетних традицій та способів поведінки людей. Як зазначають дослідники творчості Леоніда Глібова: «У панорамному розгортанні постають розмірений, ґрунтовний, розмаїтий у проявах, переважно селянський побут, робота, дозвілля чи організований знову ж таки навколо тривкої протонародної основи житейський уклад інших верств, пов'язаних із селом чи повітом мешканням чи життєдіяльністю, їх психологія» [34, с. 153-154].

2.2.2. Структура звертань у байковому доробку Леоніда Глібова

За кількістю слів у складі звертань у байковому доробку Леоніда Глібова доцільно виокремлювати одно-, дво-, три- та багатокомпонентні конструкції.

Однокомпонентні звертання в байках Леоніда Глібова найчастіше оформлені за допомогою іменників чоловічого, жіночого, середнього та спільного родів: *Будяче, мамо, серденько, ледащо*;

Творчість байкаря представляє поодинокі приклади звертань, виражених субстантивованими прикметниками: *капосне; язикатий*.

Серед іменників використано у кличному відмінку як назви істот: *куме, Півне*, так і назви неістот: *вітре, вітрику*. Також однослівні іменники-звертання можуть набувати форм кличного відмінка, омонімного до форм називного відмінка множини [55, с. 111]: *братчики, дуросвіти, писаки*, також засвідчено архаїчну форму шанобливого звертання *панове*.

Двокомпонентні звертання представлені атрибутивними конструкціями, утворені сполученням займенника й іменника: *мій друже; моя ненько; моя перепеличко*; прикметника й іменника з прямим порядком слів: *милий друже, Добрі люди, Дурненькії Шелестуни*. Та інверсійні утворення, зумовлені стилістикою жанру байки, допомагають авторові досягти особливої образності, урочистості мовлення: *голубко мила; Старче сивий, Зозуленько моя; кралечко моя*. До двокомпонентних конструкцій можемо зараховувати звертання, утворені прикладковими формами, що увиразнюють досліджувані художні твори: *козаченьку-дубочку, Котусю-братіку, пань-матко*.

Представлені займенникові, прикметникові (дієприкметникові) поширювачі виступають своєрідними конкретизаторами при іменниках-звертаннях, на чому наголошує у своїй праці А. К. Мойсієнко наприклад:

- прикметникові: *Вечірнє сонце, дякую за день! Вечірнє сонце, дякую за втому!* (Ліна Костенко);

- займенникові: *Невже не можна, мій народе, усім сказати, що ти є ти* (Володимир Сосюра);

- іменникові: *Геть, відійди від мене, сине тьми!* (Леся Українка);

- іменниково-прикметникові (дієприкметникові): *Слався, дух творчості людської!* (М. Бажан),

- прикметниково (дієприкметниково)-займенникові: *І все таки до тебе думка лине, мій занапащений, нещасний краю* (Леся Українка) тощо [, с. 112].

Простежуємо повні нестягнені форми прикметників жіночого роду в однині: *Молодіж любая; горо милая*, а також – у множині: *Моторнії сини; Дурненькії Шелестуни*.

Нечисленними у досліджуваних байках є трикомпонентні звертання, утворені сполученням іменника з прикметником та займенником, вочевидь, це зумовлено лаконічністю віршованих форм, стислістю байки як жанру: *наш милий друже, коханий мій кілочку*.

Багатокомпонентні звертання Леонід Глібов вибудовує за допомогою різних засобів:

- уточнювальних форм: *Моторні діти, дівоньки й хлоп'ята!; Ой ви, Василечки, бадиллячко дурне!; Се байка вам, писаки, письменства рідного невдатні раки!*;

- повторів звертань: *Ой, Гаю, Гаю зелененький; Доле ж моя, нене-Доле!*; при повторах опорного компонента може підсилюватися інтимізаційний характер таких конструкцій [55, с. 116].

Такі синтаксичні конструкції є виразною рисою ідіостилю Леоніда Глібова-байкаря, адже «до жанру байки поет інтегрував і зірку́ спостережливості щодо реалій відображуваного, й тонку жанрово-стильову імітативність щодо фольклорних явищ (казка, народна оповідь, пареміотичні жанри, архаїчний фольклорний комізм), і навіть оригінальне ритміко-інтонаційне сприйняття певного подійного руху; в окремих творах цього жанру ширше розгорнув і епічне бачення дійсності» [34, с. 153].

Задля різнобічної характеристики адресата письменник часто вдається до нанизування звертань: *А ти, Зозуленько, ти зіронько моя...; А ти, голубонько, ти кралечко моя; Гроші мої, грошенята, де ви ділись, лебедята?* Такий стилістичний прийом ампліфікації в байках Леоніда Глібова – нагромадження однорідних мовних засобів – підсилює характеристику головних і другорядних героїв, доповнює і збагачує думку автора, слугує ефективним засобом створення експресії, сприяє досягненню дидактичної мети.

За спостереженнями А. К. Мойсієнка, різного плану повтори, які широко функціонують у художніх текстах, несуть емоційно-експресивну семантику, окрім власне повторів-звертань письменники використовують також прикладково-пояснювальні, синонімічні, однорідно-перелічувальні конструкції, що утворюють цілі експресивні ряди в структурі речення [55, с. 118]: *Молодіж любая, надіє наша, квіти!; Моторні діти, дівоньки й хлоп'ята! Первоцвіт наш, веселі небожата!* Окрім того, зауважує дослідник, звертальний компонент

може поширюватися відокремленими означеннями, вираженими дієприкметниковими, прикметниковими зворотами [55, с. 123].

Цікаво, що дидактичний елемент у байках Леоніда Глібова вміщено у відомих й актуальних до сьогодні прислів'ях і приказках, які вплетено у словесну тканину творів наприкінці тексту: *Оце ж то тес: на, небоже, те, що мені не гоже; Скажу я, люди добрі, й вам: не плюй в колодязь – пригодиться води напиться.*

2.3. Функціональні риси звертань та їхня роль у формуванні ідіостилю Леоніда Глібова

Звертання є важливим виражальним засобом байок Леоніда Глібова, вміло введеним у структуру речень різних видів щодо інтонації та мети висловлювання.

Чимало синтаксичних конструкцій зі звертальними зворотами відзначаються інтонаційним оформленням. Насамперед це окличні речення, у яких звертання набувають виразних емоційно-експресивних відтінків:

- *А що, Барвіночку хрищатий, яка краса у нас цвіте!;*
- *Бач, серденько, в яку біду ми влізли!;*
- *Вигадуєш ти, друже мій!;*
- *Ой ви, Василечки, бадиллячко дурне!;*
- *Погано, братчики, без діла в світі жити!;*
- *Ти, може, серденько, того й не знаєш,
як гарно, любо як співаєш!;*
- *Тобі усе, пань-матко, смішки!*

Особливого звучання набувають окличні речення, у яких автор звертається безпосередньо до своїх читачів, до тих, кому скеровані повчальні рядки байкарського словесного мистецтва:

Молодіж любая, надіє наша, квіти!

Пригадуйте частіш ви баєчку мою...;
Моторні діти, дівоньки й хлоп'ята!;
Моторнії сини й онуки!
Читайте байку – для науки!;
Моя байка, добрі люди,
у пригоді, може, буде;
На цей раз вибачайте, люди! Це баєчка не вам...;
Не забувайте, земляки,
є й між людей такі вовки...;
Панове-громадяни! Ця байка вам, - в пригоді, може, стане...;
Се байка вам, писаки,
письменства рідного невдатні раки!
Скажу я, люди добрі, й вам...

Важливу функцію в емоційно-експресивному оформленні звертань у байках Леоніда Глібова виконують вигуки і частки, що вживаються разом зі звертальними конструкціями, як правило на початку висловлювань у діалогах:

- Гов, дядьку! – хтось гукнув близенько;
- Ой вітрику, наш милий друже!;
- Ой, Вовче, Вовче, не хвались,
- промовила Зозуля, - стережись!;
- Ой, Гаю, Гаю зелененький!;
- Ой, Доле, змилуйся в пригоді!
- Ой, схаменися, друже милий!;
- Ой Хомо, Хомо, схаменись!;
- Ох, Братіку!;
- Ох, голубе! – Лисиця застогнала

Як вважає І. М. Уздиган, дослідниця творчості відомого байкаря, звертання набуває підкресленої виразності, коли супроводжується вигуками або частками [87, с. 70].

Експресивно-інтонаційної вершини досягає автор при утворенні спонукальних речень з окличною інтонацією:

- *А тепер танцюй, небоже, на морозі гопака!;*
- *Ану, потіш мене, мій друже!;*
- *Ануге братця, відчиняйте ворота в рай!;*
- *Голубчику, рятуй!;*
- *Не силуй, братику. Бо утечу!;*
- *Ні, не бійся, Доле мила!;*
- *Порятуй, порадь, земляче, як це лихо перебудуть!;*
- *Та годі, сестро, схаменися!*

Помітним емоційним забарвленням відзначаються конструкції, в яких у звертання “вводять” у контекст за допомогою слів на зразок *добридень, добри вечір* і под., зокрема, урочисту тональність оповіді створюють традиційні етикетні формули вітання:

- *Добридень, кумо!;*
- *Добри вечір, Сестричко!;*
- *Здоровенька була, Лисичко!*

Певний відтінок фамільярності, панібратства мають звертальні конструкції зі слово *здоров*:

- *Здоров, козаченьку-дубочку!;*
- *Здоров, співуне!;*
- *Здоров був, Цуцику!*

Чимало діалогічних реплік зі звертаннями належать до питальних за метою висловлювання синтаксичних конструкцій:

- А ти вже тут чого, моя перепеличко?;*
- А що, Хмелинонько, уже не жаль кілочка?;*
- А що це, Вовчику, чи не журба напала...?;*
- Гроші мої, грошенята,*
- Де ж ви ділись, лебедята?;*

Куди це ти, кумасенько, біжиш?;

Нащо це ти, ледачий сину, тут каламутиш берег мій...?;

Ну, брате, - кажуть, - як ти жив?;

Чого ж ти, братіку, сюди і забігав?;

Що, сестро, як тобі здається, побільшала хоч трохи я?;

Що ж, Коню, ти? Попихач головатий...

Цікавими є результати аналізу текстів байок щодо місця звертання в реченні. За нашими спостереженнями, у структурі речення в байках Леоніда Глібова звертання може займати як початкову позицію, так і серединну, і кінцеву, причому, як зазначає А. К. Мойсієнко, у кожному окремому випадку зі звертанням може пов'язуватися певна інтонаційність, смислова акцентованість, що, зрештою, залежить і від розгорнутості звертальної конструкції [55, с.119].

Порівняння різних позицій звертання у реченні на матеріалі байкарської спадщини Леоніда Глібова засвідчило, що найменше представлено номінації адресата на початку речення:

- Дядьку, он зима біліє!;

«...Земляче, йди!» Промовили діди;

- От, кумо, лишенько мені

у цій поганій стороні.

Досить послідовно вдається письменник до використання звертань у середині речення, що увиразнює оповідь, деталізує діалогічне мовлення головних героїв творі:

- Дозвольте і мені, панове, річ держать;

- Є дільце, дядечку, до вас;

- І так ти сам себе вини:

що, братіку, посіяв, те й пожни;

- Попхаюсь, серце, я на Україну:

хороша, кажуть, сторона...;

- Розумний, Куме, ти удався!;

Часто персонажі байок у своїх діалогах звертаються до співрозмовників наприкінці висловлювання, тож номінації адресата знаходимо досить регулярно в кінці речення, акцентуючи увагу на учасникові комунікації:

Бодай тебе, Зозуленько моя!;

Навідайсь ще коли, бувай здоров, небоже!;

Ні, не бійся, Доле мила!;

Ой схаменися, друже милий!;

Ти через лад тишаєшся, Будяче!;

Цього не сподівалася од тебе, сестро, я!;

Який здоровий, моя ненько!

Загалом звертання у байках Леоніда Глібов застосовано у реченнях різної модальності: викривальної, імперативної, стверджувальної, пестливої тощо. У системі художнього тексту, зокрема й ліро-епічного, властивого для жанру байки, «звертальний компонент нерідко виступає тим образно-композиційним осердям, довкола якого розходяться смислові кільця по всьому твору. На основі асоціативно-образного розгортання звертальних конструкцій вибудовується динаміка цілісної текстової структури [55, с. 124], що засвідчує наш мовний матеріал та підтверджує його аналіз.

У досліджуваних творах синтаксичні конструкції зі звертаннями можуть бути різними за морфологічним вираженням та за будовою, вони відрізняються за семантикою, граматичними ознаками, що суттєво впливає на побудову тексту байки, формування індивідуального авторського стилю митця. В аналізованих творах Леоніда Глібова реалізується поліфункціональність звертань, а діалогічна форма жанру байки сприяє широкому використанню вокативних речень з різноманітними комунікативно-прагматичними, естетичними, стилетворчими функціями.

Використовуючи вокативні речення, автор виявляє своє ставлення до висвітлюваних подій, життєвої ситуації тощо: невдоволення, застереження, заперечення, розпач, осміювання, схвалення тощо. За допомогою

речень зі звертаннями у спонукальній функції персонажі вимагають, наказують чи спонукають, просять або забороняють виконати, зробити що-небудь. Залежно від контексту вони можуть передавати додаткові значеннєві відтінки – докір, жаль, тривогу, співчуття, злість, іронію.

ВИСНОВКИ

Отже, за результатами дослідження можемо зробити висновок, що звертання – це інтонаційно оформлена мовна одиниця, зокрема, слово або словосполучення слів, що називає особу чи предмет, до яких звертається мовець, і є засобом ускладнення речення. У ролі звертання може бути денотат-істота, денотат предметного світу, абстрактне поняття, явище ірреальної дійсності, тобто звертання може охоплювати широке коло різних груп лексики.

Простежується багатofункціональність та різноструктурна організація звертань як синтаксичної одиниці, а також зв'язок звертання з іншими членами речення. Різні погляди на проблему ускладнення речень звертаннями відображають багатогранність цієї мовної одиниці щодо її сполучуваності, структурних особливостей, специфіки семантико-синтаксичної організації речень.

Наукові студії про звертання як синтаксичну категорію представляють новітні тенденції в розвитку теоретичної та навчальної граматики. Незважаючи на те, що за основу взято часто обирають традиційний підхід до аналізу засобів ускладнення речення, особливу увагу приділяють функціональній семантиці досліджуваних мовних одиниць у руслі сучасних засад синтаксичної науки такі дослідники: І. Р. Вихованець, Н. В. Гуйванюк, М. Ф. Кобилянська М. С. Скаб, І. І. Слинко, Є. К. Тимченко, К. Ф. Шульжук, А. К. Мойсієнко та ін.

Використання звертань в усній народній творчості та в текстах творів української літератури відображає широкий спектр функцій. Найважливіші з них: називання адресата мовлення, або номінативно-контактна функція; звертання виступають як засіб уособлення й персоніфікації; емоційно-оцінні, експресивні можливості найменувань адресата мовлення; допомагають характеризувати адресата; виступають в етикетній функції; надають можливість підкреслити соціальний статус співрозмовника, передати дух історичної епохи тощо.

Звертання як засіб формування ідіостилю Леоніда Глібова ще не були предметом окремого комплексного лінгвістичного дослідження. Творчість відомого байкаря вивчали мовознавці ХХ – ХХІ ст. в аспекті засобів ліризму, народної фразеології, а також – іронії, сатири, гумору та сарказму. В. М. Бережняк, Н. І. Бойко, О.М. Дорогокупля, М. І. Кокора, В. М. Пащенко, І. Л. Побідаш, Л. В. Терещенко, І. М. Уздиган та ін.

Окрему увагу українських вчених було звернено на функціонально-семантичний потенціал вокативних речень в байках Леоніда Глібова, схарактеризовано онімний простір байок. Докладно проаналізовано редакторську та журналістську, педагогічну і громадську діяльність митця. Певні напрацювання є в галузі регіональних досліджень життя та діяльності, різноаспектної творчої Леоніда Глібова на Чернігівщині та на Поділлі.

Байка – це коротке, переважно віршоване, алегоричне оповідання, в якому закладено дидактичний зміст; один з різновидів ліро-епічного жанру. Добір мовних засобів у байках зумовлюється такими характерними ознаками цього архаїчного, усталеного упродовж століть літературного жанру: чітка дуальна структура; лаконічність і невеликий обсяг; дидактичне спрямування; прихований зміст; алегоричність персонажів; широке коло побутово-моральних тем, які зумовлюють відповідні фабульні схеми; втілення уявлень про моральні принципи життя та поведінки; присутність оповідача; висміювання недоліків та вад людини зокрема і суспільства у цілому.

У байковому доробку Леоніда Глібова виявлено різні за семантикою та структурою типи найменувань адресата, яким властива емоційність, експресивність, образність, зумовлені специфікою жанру словесної творчості, індивідуальним авторським стилем письменника.

Семантичне коло звертань, які використовує Леонід Глібов у байках, досить широке. Виокремлюємо кілька семантичних груп звертань:

- власні особові назви (імена) людей: *Кіндрате; Хомо;*
- назви осіб за спорідненістю: *brate, сестрице;*

- назви збірних понять, зокрема, колективів: *братця; панове;*
- назви осіб за родом діяльності, соціальним статусом: *мірошнику, співуне;*
- назви осіб за віковими особливостями: *молодичко; Старче;*
- назви осіб з оцінними характеристиками, зокрема позитивними: *кралечко моя; молодець!;* негативними: *дурню, ледащо,* у т.ч. субстантивовані прикметники: *Цить, капосне; Цить, язикатий!;*
- назви релігійних істот: *не дай нам, Боже;*
- назви явищ природи й астральних об'єктів: *вітре; зіронько;*
- назви тварин як персонажів творів: *Вовче, Коню,;* у т.ч. клички тварин: *Бровко;*
- назви рослин як головних героїв творів: *Будяче, Василечки;* трапляються назви як родових, так і видових понять зі сфери флори: *Ой, Гаю, квіти; Куцику!;*
- назви побутових предметів: *Гроші мої, грошенята; коханий мій кілочку;*
- назви абстрактних понять – явищ людського життя: *Ой, доле; надіє наша;*
- назви частин людського організму: *серденько, серце.*

Для надання особливої емоційності автор послідовно вдається до використання суфіксів суб'єктивної (переважно позитивної) оцінки, варто зауважити, що такі форми серед усіх засвідчених звертань складають майже половину. В аналізованих байках зменшено-пестливих форм набувають здебільшого звертання – назви істот, зокрема з формантами:

- ик- (-ік-) (іменники чол. роду): *Братіку; братику; Вовчику; Куцику!;*
Цуцику;
- очок (іменники чол. роду): *Барвіночку; кілочку; паночку;*
- к- (іменники жін. роду): *Лисичко!; молодичко; перепеличко;*
- оньк-/-еньк- (іменники жін. роду): *Билинонько!; зіронько; Зозуленько;*
Хмелинонько;
- ас- + -еньк- (іменники жін. роду): *кумасенько;*
- еньк- (іменники середн. роду): *серденько;*

-чк-о (іменники середн. роду): *бадиллячко*;

-ят-а (-ат-а) (іменники середн. роду у множині): *лебедята, небожата!*;
хлоп'ята та ін.

За кількістю слів у складі звертань у байковому доробку Леоніда Глібова доцільно виокремлювати одно-, дво-, три- та багатокомпонентні конструкції.

Однокомпонентні звертання в байках Леоніда Глібова найчастіше оформлені за допомогою іменників чоловічого, жіночого, середнього та спільного родів: *Будяче, мамо, серденько, ледащо*.

Двокомпонентні звертання представлені атрибутивними конструкціями, утворені сполученням займенника й іменника: *мій друже; моя ненько; моя перепеличко*; прикметника й іменника з прямим порядком слів: *милий друже, Добрі люди, Дурненькій Шелестуни*. Та інверсійні утворення, зумовлені стилістикою жанру байки, допомагають авторові досягти особливої образності, урочистості мовлення: *голубко мила; Старче сивий, Зозуленько моя; кралечко моя*. До двокомпонентних конструкцій можемо зараховувати звертання, утворені прикладковими формами, що увиразнюють досліджувані художні твори: *козаченьку-дубочку, Котусю-братіку, пань-матко*.

Нечисленними у досліджуваних байках є трикомпонентні звертання, утворені сполученням іменника з прикметником та займенником, вочевидь, це зумовлено лаконічністю віршованих форм, стислістю байки як жанру: *наш милий друже, коханий мій кілочку*.

Багатокомпонентні звертання Леонід Глібов вибудовує за допомогою різних засобів:

- уточнювальних форм: *Моторні діти, дівоньки й хлоп'ята!; Ой ви, Василечки, бадиллячко дурне!; Се байка вам, писаки, письменства рідного невдатні раки!*;

- повторів звертань: *Ой, Гаю, Гаю зелененький; Доле ж моя, нене-Доле!*

Задля різнобічної характеристики адресата письменник часто вдається до нанизування звертань: *А ти, Зозуленько, ти зіронько моя...; А ти, голубонько,*

ти кралечко моя; Гроші мої, грошенята, де ви ділись, лебедята? Такий стилістичний прийом ампліфікації в байках Леоніда Глібова – нагромадження однорідних мовних засобів – підсилює характеристику головних і другорядних героїв, доповнює і збагачує думку автора, слугує ефективним засобом створення експресії, сприяє досягненню дидактичної мети.

Дидактичний елемент у байках Леоніда Глібова вміщено у відомих й актуальних до сьогодні прислів'ях і приказках, які вплетено у словесну тканину творів наприкінці тексту: *Оце ж то тес: на, небоже, те, що мені не гоже; Скажу я, люди добрі, й вам: не плюй в колодязь – пригодиться води напиться.*

Звертання є важливим виражальним засобом байок Леоніда Глібова, вміло введеним у структуру речень різних видів щодо інтонації та мети висловлювання.

Чимало синтаксичних конструкцій зі звертальними зворотами відзначаються інтонаційним оформленням. Насамперед це окличні речення, у яких звертання набувають виразних емоційно-експресивних відтінків: - *Бач, серденько, в яку біду ми влізли!;* - *Тобі усе, пань-матко, смішки!* та ін.

Особливого звучання набувають окличні речення, у яких автор звертається безпосередньо до своїх читачів, до тих, кому скеровані повчальні рядки байкарського словесного мистецтва: *Моторнії сини й онуки! Читайте байку – для науки!;* *Моя байка, добрі люди, у пригоді, може, буде;* та ін.

Важливу функцію в емоційно-експресивному оформленні звертань у байках Леоніда Глібова виконують вигуки і частки, що вживаються разом зі звертальними конструкціями, як правило на початку висловлювань у діалогах: - *Ой вітрику, наш милий друже!;* - *Ох, голубе! – Лисиця застогнала* та ін.

Експресивно-інтонаційної вершини досягає автор при утворенні спонукальних речень з окличною інтонацією: - *А тепер танцюй, небоже, на морозі гопака!;* - *Порятуй, порадь, земляче, як це лихо перебудь!*

Чимало діалогічних реплік зі звертаннями належать до питальних за метою висловлювання синтаксичних конструкцій: *Куди це ти, кумасенько, біжиш?; Що, сестро, як тобі здається, побільшала хоч трохи я?;* та ін.

Цікавими є результати аналізу текстів байок щодо місця звертання в реченні. За нашими спостереженнями, у структурі речення в байках Леоніда Глібова звертання може займати як початкову позицію, так і серединну, і кінцеву. Найменше представлено номінації адресата на початку речення: - *Дядьку, он зима біліє!; «...Земляче, йди!» Промовили діди;* та ін.

Досить послідовно вдається письменник до використання звертань у середині речення, що увиразнює оповідь, деталізує діалогічне мовлення головних героїв творі: - *Дозвольте і мені, панове, річ держать;* - *І так ти сам себе вини: що, братіку, посіяв, те й пожни;* та ін.

Часто персонажі байок у своїх діалогах звертаються до співрозмовників наприкінці висловлювання, тож номінації адресата знаходимо досить регулярно в кінці речення, акцентуючи увагу на учасникові комунікації: *Бодай тебе, Зозуленько моя!; Ой схаменися, друже милий!;* та ін.

Загалом звертання у байках Леоніда Глібова застосовано у реченнях різної модальності: викривальної, імперативної, стверджувальної, пестливої тощо. У досліджуваних творах синтаксичні конструкції зі звертаннями можуть бути різними за морфологічним вираженням та за будовою, вони відрізняються за семантикою, граматичними ознаками, що суттєво впливає на побудову тексту байки, формування індивідуального авторського стилю митця. В аналізованих творах Леоніда Глібова реалізується поліфункціональність звертань, а діалогічна форма жанру байки сприяє широкому використанню вокативних речень з різноманітними комунікативно-прагматичними, естетичними, стилетворчими функціями.

Звертання відомого байкаря мають підвищену емоційність, експресивність, що й відрізняє їх від вокативних конструкцій, уживаних в інших жанрах літератури. У текстах байок найуживанішими є вокативні речення, що

називають адресата мовлення, для того аби привернути його увагу, а також - вокативні структури зі спонукальною функцією, менше представлені такі, що виражають емоційні реакції мовця на дії співрозмовника.

Використовуючи вокативні речення, автор виявляє своє ставлення до висвітлюваних подій, життєвої ситуації тощо: невдоволення, застереження, заперечення, розпач, осміювання, схвалення тощо. За допомогою речень зі звертаннями у спонукальній функції персонажі вимагають, наказують чи спонукають, просять або забороняють виконати, зробити що-небудь. Залежно від контексту вони можуть передавати додаткові значеннєві відтінки – докір, жаль, тривогу, співчуття, злість, іронію.

Отже, як елемент ліро-епічного мовлення звертання є досить перспективним для подальших досліджень компонентом української синтаксичної системи. Завдяки аналізу звертань лінгвісти, філологи зможуть не лише встановити парадигму мовних засобів реалізації авторського задуму письменника, але й розкрити багатогранність мови українського народу.

Список використаної літератури

1. Алексєєва Н. О., Толстоко́ра Н. Г. Звертання як синтаксична одиниця. Теоретичний і дидактичний аспекти. *Вивчаємо українську мову та літературу*. 2010. № 35-36. С. 14-24.
2. Байки в українській літературі XVII - XVIII ст. / підг. В. І. Кречотень. Київ, 1963. Електронний ресурс: <http://litopys.org.ua/bajky/bajk.htm>
3. Бойко Н.І. Демінутиви в ідіолекті Леоніда Глібова. *Література та культура Полісся*. Ніжин: Вид-во Ніжинського ун-ту, 2002. Вип. 18. С. 3-6.
4. Бойко Н.І. Народна фразеологія у байках Леоніда Глібова. *Глібовські читання*. Ніжин: Вид-во НДПІ, 1987. С. 63-64.
5. Бондар М. Леонід Глібов: негативи, позитиви, маски. *Слово і час*. 1997. №4. С. 52-61.
6. Бугаєвич І., Зайченко І. Нові матеріали про Л.І. Глібова. *Українська мова і література в школі*. 1985. №8. С. 15–18.
7. Буда В. Стилiстичне навантаження звертань у сучасних українських iсторичних романах про козацтво. *Науковi записки Тернопiльського державного педагогiчного унiверситету iм. В. Гнатюка. Серiя: Мовознавство*. Тернопiль, 2004. 1 (11)'2004. С. 69–74.
8. Великий тлумачний словник сучасної української мови /уклад і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ-Ірпiнь, 2005. 1728 с.
9. Величко Н. М. Поняття звертання та його функцій із лінгвістичного погляду. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія : Перекладознавство та міжкультурна комунікація*. 2007. Вип. 4. С. 22–28.
10. Венгринюк М. І. Адресат у художньому тексті (на матеріалі української прози ХХ століття): Автореф. дис. на здоб. наук. ступ. канд. філол. наук: 10.02.01 / Прикарпатський національний ун-т ім. Василя Стефаника. Івано-Франківськ, 2006. 20 с.

11. Вихованець І. Р. Нариси з функціонального синтаксису української мови. Київ: Наукова думка, 1992. 210 с.
12. Глібів Л. Байки. Нью-Йорк – Торонто : Видавництво «Нашим дітям», 1951. 64 с.
13. Горбатюк В. Шляхами Леоніда Глібова. *Подільські вісті*. 2002. 17 жовтня.
14. Горбачук Д. Звертання як елемент ділового мовлення. *Урок української*. 2007. № 5. С. 49–51.
15. Гребінка Є.П., Глібов Л.І. Твори. Донецьк. 1986. 183 с.
16. Гродський І.Я. Прагматичні особливості звертань у середньоанглійських лицарських романах XII – XV ст. *Закарпатські філологічні студії*. 2020. Випуск 14. Том 1. С. 84–88.
17. Данилюк Н. О. Семантико-стилістичні особливості народнопісенних звертань. *Українська мова*. 2011. № 4. С. 32–39.
18. Дем'янова Н. О. Лінгвістична структура та гендерні особливості звертань в українській та французькій мовах: Автореф. дис. на здоб. наук. ступ. канд. філол. наук: 10.02.15 / Дем'янова Надія Олександрівна; Держ. закл. «Південноукр. нац. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського». Одеса, 2012. 19 с.
19. Деркач Б. Леонід Глібов: Життя і творчість. К., 1982. 252 с.
20. Дмитрієва Д. М. Функційно-комунікативні вияви звертання в сучасній українській прозі (на матеріалі романів А. Кокотюхи та С. Жадана). *Вісник Донецького національного університету. Серія Б : Гуманітарні науки*. Вінниця, 2015. № 1 / 2. С. 91–97.
21. Дорогокупля О. М. Іронія, сатира, гумор та сарказм в українській байці. *Вісник Луганського національного університету ім. Т. Шевченка*. Луганськ, 2009. № 3. С. 32–40.
22. Дуденко О.В. Синтаксис української мови: навчальний комплекс. Умань: ВПЦ «Візаві», 2015. 208 с.
23. Дудик П. С. Просте ускладнене речення. Вінниця, 2002. 382 с.

24. Дудик П. С. Синтаксис української мови: підручник / П. С. Дудик, Л. В. Прокопчук. Київ: Академія, 2010. 380 с.
25. Етимологічний словник української мови у семи томах. Т. 1 /ред. кол. О. С. Мельничук. (головний редактор), І. К. Білодід, В. Т. Коломієць, О. Б. Ткаченко. Київ, 1982. 632 с.
26. Єрмоленко С. Я. Синтаксис і стилістична семантика. Київ : Наук. думка, 1982. 240 с.
27. Єрмоленко С.Я., Бибик С.П., Тодор О.Г. Українська мова. Короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів. Київ, 2001. 222 с.
28. Єфремов С. Історія українського письменства. Київ: Femina, 1995. 685 с.
29. Завальнюк І. Непрямі звертання в українській мові. *Наукові записки. Серія: Філологія* / Вінницький держ. пед. ун-т ім. М. Коцюбинського. Вінниця, 2002. Вип. 4. С. 16–20.
30. Загнітко А. П. Теоретична граматики української мови: Синтаксис: Монографія. Донецьк: ДонНУ, 2001. 662 с.
31. Загнітко А. П. Типологія формальних, семантичних і функційно-комунікативних виявів вокатива. URL : <https://r.donnu.edu.ua/handle/123456789/460>.
32. Загнітко А. Український вокатив у нормативно-морфологічному і синтаксичному аспектах / А. Загнітко, Є. Кравченко. *Південний архів: Збірник наукових праць*. Херсон: ХДПУ, 2003. Вип. 21. С. 10-18.
33. Зелінська О. Звертання в барокових проповідях. *Українська мова*. 2007. № 1. С. 65–74.
34. Історія української літератури ХІХ століття: у 3 кн. Кн. 2: Навч. посібник / за ред. М. Т. Яценка. К., Либідь, 1996. 384 с.
35. Кадомцева Л. О. Ускладнення речень у світлі сучасної синтаксичної теорії. *Українське мовознавство*. 1989. Вип. 16. С. 64–65.

36. Клименко І. В. Звертання як базовий компонент мовленнєвої ситуації. *Науковий часопис Національного педагог. у-ту імені М. П. Драгоманова. Серія 8. Філологічні науки (мовознавство і літературознавство): Збірник наукових праць.* Київ: НПУ, 2005. Вип. 1. С. 71–75.
37. Козак Ірина. Чорний Острів читав байки Глібова... *Голос України.* 2017. 17 березня. Електронний ресурс: <http://www.golos.com.ua/article/286017>
38. Кокора М. Функціонально-семантичний потенціал вокативних речень в українських байках ХІХ ст. *Граматичні студії: збірник наук. праць / Донецький нац. ун-т імені Василя Стуса; наук. ред. А. П. Загнітко.* Вінниця, 2017. Вип. 3. С. 35-39.
39. Корнійко І.В. Звертання як динамічний засіб вираження зверненості мовлення (на матеріалі сучасної німецької мови: дис. ... канд. філол. наук 10.02.04 / Київський держ. лінгв. університет. Київ, 2000. 199 с.
40. Корновенко Л. В. Звертання у прагмалінгвістичному аспекті: Автореф. дис. на здоб. наук. ступ. канд. філол. наук. 10.02.02. / Нац. пед. ун-т. ім. М. П. Драгоманова. Київ, 2001. 21 с.
41. Корольова А. В. Національно-культурні особливості інтимізованих звертань в українському художньому мовленні (зіставний аспект). *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 8, Філологічні науки (мовознавство і літературознавство).* Київ: НПУ, 2009. Вип. 3: До 175-річчя НПУ ім. М. П. Драгоманова. С. 7-13.
42. Корольова Н. Лексико-граматичні особливості інтерпретації байок Езопа у творчості українських письменників-перекладачів. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Літературознавство. Мовознавство. Фольклористика.* 1(29)/2021. С. 14-17.
43. Куц О. Стилiстичні функції вокатива в сучасній українській літературній мові. *Молодь, освіта, наука, культура і національна свідомість: Зб. матеріалів Міжнар. студ. наук.-практ. конф.* Київ, 1999. С. 243-245.

44. Кучеренко І. К. Вокатив як виразник функціонуючого члена речення і так зване звертання. *Проблеми синтаксису*. Львів, 1963. С. 64–73.
45. Леонід Іванович Глібов та Чернігівщина : біобібліогр. покажч. / Черніг. ОУНБ ім. В. Г. Короленка ; уклад.: О. І. Іваненко, О. М. Плаунова ; відп. за вип. І. М. Аліференко. Чернігів, 2018. 88 с.
46. Леонова Н. В. Морфологічні та структурні особливості звертання в малих жанрових формах інформації періодики (на матеріалах запорізьких періодичних видань). *Вісник Запорізького національного університету. Філологічні науки*. 2013. № 3. С. 238–244.
47. Лісовик В. Чорний Острів і Леонід Глібов. *Проскурів*. 2008. 20 березня.
48. Літературознавчий словник-довідник / за ред. Р. Т. Гром'яка, Ю. І. Коваліва, В. І. Теремка. К. : ВЦ «Академія», 2007. 752 с.
49. Майданський М. Н. Класифікація означень при подвійному виразі ознаки. *Мовознавство: Наукові записки*. К.: Вид-во АН УРСР, 1949. Т. 7. С. 53-58.
50. Марценюк С. Слово і час Леоніда Глібова. *Дивослово*. 1996. №9. С. 60–61.
51. Межов О. Г. Функційне навантаження вокативів у поетичних творах Василя Стуса. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія : Філологічна*. 2014. Вип. 44. С. 178–181.
52. Миронюк О. М. Історія українського мовного етикету. Звертання. К.: Логос, 2006. 212 с.
53. Мовчун А. Леонід Глібов та його твори у шкільному вивченні. *Дивослово*. 2000. №2. С. 44–52.
54. Мойсієнко А.К. 2 Про деякі типологічні особливості загадки (народної та літературної). *Мовознавство*. 2015. № 3. С. 56-62.

55. Мойсієнко А.К. Сучасна українська мова. Синтаксис простого ускладненого речення: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. К. : ДП «Вид. дім «Персонал», 2009. 208 с.
56. Муромцева О.Г. Лексичні засоби експресії у мові байок Л. Глібова. / Муромцева О.Г. З історії української літературної мови: вибрані праці Харків, 2008. С. 105-116.
57. Ніка О. І. Ускладнення структури речення в аспекті співвідношення форми і змісту. *Слов'янські мови і сучасний світ*. К.: Київ. ун-т, 2000. С. 113-115.
58. Ожоган В. М. Синтаксис української мови: навчальний посібник для студ вищ навч закладів. Київ: Освіта України, 2009. 332 с.
59. Олійников В. А. Семантична диференціація звертання (на матеріалі богослужбових текстів (акафістів) Української Православної Це
60. Ольхова Л. Мова байок Леоніда Глібова. *Поділля. Філологічні студії : електронний збірник наукових праць*. Головний редактор Торчинський М. М. Хмельницький, 2022. Випуск 15. Том перший. С. 122-127
61. Остроушко О. Звертання в текстовій структурі українських замовлянь *Південний архів: Збірник наукових праць / Херсонський держ. пед. ун-т. Херсон: Айлант, 2002. Вип. 14. С. 273–276.*
62. Пасічна О. В. Звертання в поетичному мовленні. *Філологічні студії / Науковий вісник Криворізького державного педагогічного університету*. Кривий Ріг, 2009. Вип. 3. С. 119–125.
63. Пащенко В.М. Декодування мовних засобів ліризму у творах Леоніда Глібова / В.М. Пащенко, В.М. Бережняк. *Література та культура Полісся: збірник / Ніжинський держ.пед.ун-т ім. М. Гоголя. Ніжин, 2007. Вип. 39: С. 3-9.*
64. Пена Л.І. Звертання у поетичних творах Олександра Олеся. *Вісник Сум ДУ. Серія «Філологія»*. 2008. № 2. С. 151–155.

65. Плющ М. Я. Словоформа у семантично елементарному та ускладненому реченні: вибрані праці / Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України, Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. Київ: Вид-во НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2011. 362 с.
66. Побідаш І. Л. Редакторська та журналістська діяльність Леоніда Глібова : дис. канд. філол. наук: 10.01.08 / Національний технічний ун-т України «Київський політехнічний ін-т». Київ, 2006. 188 с.
67. Подолянин М. Він мав натхнення на Поділлі. Майбуття. 2008. №7.
68. Пономаренко В.П. Еволюція засобів звертання в індоєвропейських мовах: компаративно-типологічний аспект : автореф. дис. д-ра філол. наук: 10.02.17. Київ, 2010. 32 с.
69. Пономаренко В.П. Категорія звертання та засоби її вираження в індоєвропейських мовах – етапи історичного розвитку і сучасність. Київ: Вид. Дім Д. Бураго, 2008. 363 с.
70. Потебня А. А. Басня, пословица, поговорка: Из лекции по теории словесности. *Теоретическая поэтика*. М., 1990. С. 55-132.
71. Романюк І. Функціонування звертань у діалогічному мовленні (на матеріалі повісті І. Нечуя-Левицького «Бурлачка») *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія, Філологія/* Вінницький держ. пед. ун-т ім. М. Коцюбинського. Вінниця, 2008. Вип. 10: у 2 т., Т. 1. С. 254–259.
72. Рушак О. Звертання у художньому тексті: проблеми відтворення (на матеріалі трагедії Шекспіра “Hamlet, Prince of Denmark” та її українського перекладу Григорієм Кочурою). *Іноземна філологія*. Львів. 2014. Вип. 127, част. II. С. 170–177.
73. Сваричевська А. П. Вокативні синтаксеми як маркери номінації та предикації у художньому тексті. *Теоретичні й прикладні проблеми сучасної філології*. 2019. Вип. 9 (1). С. 85–93.

74. Сваричевський А. Леонід Глібов на Поділлі. *Літературна громада*. 1997. №1.
75. Селіванова О.О. Лінгвістична енциклопедія. Полтава: Довкілля-К, 2011. 844 с.
76. Сиваченко М., Деко О. Леонід Глібов: Дослідження і матеріали. К., 1969. 289 с.
77. Скаб М. Граматика апеляції в українській мові. Чернівці, 2002. 272 с.
78. Скаб М. С. Функціональна сфера апеляції в українській мові (семантика, граматика, прагматика, стилістика) : дис. ... д-ра філол. наук : 10.02.01. Чернівці, 2002. 451 с.
79. Слинько І. І., Гуйванюк Н. В., Кобилянська М. Ф. Синтаксис сучасної української мови: Проблемні питання: Навчальний посібник для студ. філ. фак-тів ун-тів / І. І. Слинько, Н. В. Гуйванюк, М. Ф. Кобилянська; Ред. В. А. Кондренко. 2-ге вид., перероб. і доп. Київ: Вища школа, 1994. 670 с.
80. Степанишин Ю. Розвиток українського байкопису: Від Г. Сковороди до Л. Глібова. *Українська література в загальноосвітній школі*. 2000. №3. С. 58-62.
81. Терещенко Л. Стилістично-виражальні властивості фітопоетонімів у байках Л. Глібова. *Вісник Прикарпатського ун-ту*. Філологія. Вип. XXIX-XXXI. Івано-Франківськ, 2011. С. 387-391.
82. Терещенко Л. В. Структурно-семантична типологія власних назв об'єктів неживої природи в байках Леоніда Глібова. *Записки з ономастики*. Вип. 18. Одеса, 2015. С. 633-643.\
83. Терещенко Л. В. Топоніми в байках Леоніда Глібова. *Актуальні проблеми філології та перекладознавства*. 2018. Випуск 14. С. 202-210.
84. Терещенко Л. В. Чоловічий іменник байок Леоніда Глібова. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Сер.: Лінгвістика. Херсон, 2010. Вип. 12. С. 271-276.

85. Турчак О. М. Вокатив як елемент українського мовленнєвого етикету (особливості та тенденції в межах новітнього комунікативного дискурсу). *Вісник Університету імені Альфреда Нобеля. Серія : Філологічні науки*. 2020. № 2 (20). С. 237–246.

86. Угненко К. Г. Риторичні фігури в мові роману Ю. Яновського «Вершники». *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Філологія»*. 2019. Вип. 80. С. 70–75.

87. Уздиган І.М. Синтаксис байок Леоніда Глібова. *Культура слова*. 1988. Вип. 35. С. 66–70.

88. Українська мова. Енциклопедія. Видання друге, виправлене і доповнене / редкол.: Русанівський В.М. (співголова), Тараненко О.О. (співголова) та ін. Київ, 2004. 824 с.

89. Українська система найменувань адресата мовлення: монографія / М. С. Скаб, Н. Д. Бабич, М. С. Скаб та ін.; Чернівецький національний ун-т ім. Юрія Федьковича. Чернівці: Рута, 2008. 304 с.

90. Форманова С. В. Звертання як засіб вираження категорії адресата (на матеріалі повісті С. Процюка «Червона троянда, чорна троянда»). *Мова і культура. Науковий щорічний журнал*. Вип. 7. Т. 4. Ч. 2. «Лінгвокультурологічна інтерпретація тексту». Київ: Видавничий Дім Дмитра Бураго, 2004. С. 50–56.

91. Черевченко В. В. Ремінісценції античної байки у європейській літературі. *Слов'янська філологія: історія, сьогодення, перспективи: матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції /* відповідальна за випуск Л. Ю. Ріднева. Умань: Візаві, 2017. С.123–133.

92. Чорноострівська громада. Культура. Електронний ресурс: <https://chornoostrivska-otg.gov.ua/kultura-10-37-25-22-11-2017/>

93. Чубань Т. Граматична сутність звертань у повісті Івана Нечуя-Левицького «Бурлачка». *«Іван Нечуй-Левицький: постать і творчість»:*

Збірник праць Всеукр. наук. конференції, 25-27 вересня 2008 р.: до 170-річчя з дня народження І.С. Нечуя-Левицького. Черкаси, 2008. С. 533–536.

94. Шкіцька І. Прийоми посилення впливової функції звертань. *Лінгвістичні дослідження: збірник наук. праць ХНПУ ім. Г. С. Сковороди.* 2011. Вип. 31. С. 104–110.

95. Шульжук К.Ф. Синтаксис української мови: підручник. Київ: Видавничий центр «Академія», 2004. 408 с.

96. Юсип Ю. В. Оноματοпоетичні утворення у творах Л. І Глібова. *Тези доповідей науково-практичної конференції молодих вчених, присвяченої 45-річчю УжДУ, 29-31 жовтня 1991 року.* Ужгород. С. 94-97.

97. Яценко І. Т. Чи є звертання членом речення? *Синтаксична будова української мови.* К., Наукова думка, 1968. С. 83-92.

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А

Список звертань, зафіксованих у мові байок Леоніда Глібова

1. Барвіночку хри(!)щатий с. 54¹
2. Билинонько! (до рослини) с. 5
3. не дай нам, Боже! с. 25
4. брате, 2², с. 135; 2, с. 145
5. Братіку, с. 6, с. 12 (двічі), с. 44; Бач, братіку, 2, с. 162
6. братику, 2, с. 132
7. братця, с. 11; 2, с. 140; Ануте, братця, 2, 145
8. братчики, с. 26, с. 27
9. Бровко, 2, с. 127
10. Дурний Бровко! , 2, с. 128
11. Будяче, 2, с. 172
12. Василечки, бадиллячко дурне, 2, с. 171¹
13. вітре, 2, с. 150
14. Ой вітрику, 2, с. 150;
15. вітрику наш милий, 2, с. 162
16. Владико! с. 29
17. Вовче, с. 13 (двічі)
18. Вовчику, с. 13
19. Ой, **Гаю**, Гаю зелененький, с. 59
20. Ой, Гаю, **Гаю зелененький**, с. 59
21. Ох, голубе, 2, с. 133
22. голубко мила, с. 17

---

¹ Вказано номери сторінок із джерела: Глібів Л. Байки. Нью-Йорк – Торонто : Видавництво «Нашим дітям», 1951. 64 с.

² Джерело під номером 2: Гребінка Є.П., Глібов Л.І. Твори. Донецьк. 1986. 183 с.

23. голубонько, с. 44, с. 56
24. голубонько моя, с. 50
25. Голубонько-кумонько! с. 22
26. Голубчику, рятуй! с. 48; Ану, голубчику, 2, с. 162
27. горо милая, 2, с. 153
28. **Гроші** мої, **грошенята**, с. 56
29. **Гроші** мої, грошенята, с. 56
30. Моторні діти, **дівоньки** й хлоп'ята! с. 62
31. Моторні **діти**, дівоньки й хлоп'ята! с. 62
32. Ой, **доле**, змилуйся в пригоді, с. 53
33. Доле мила, с. 56
34. Доле ж моя, нене-Доле! с. 56
35. мій друже, с. 48; 2, с. 131
36. друже милий, 2, с. 132; милий друже, 2, с. 145; 2, с. 148
37. наш милий друже, 2, с. 150
38. дурню, 2, с. 139 (двічі)
39. дуросвіти, 2, с. 176
40. дядечку, с. 59 (двічі)
41. Дядьку, с. 18; Гов, дядьку! с. 59
42. земляки, с. 14
43. земляче с. 6, с. 18; 2, с. 145
44. зіронько моя, с. 44
45. Зозуленько моя, с. 13; ти, Зозуленько. с. 44
46. Цить, **капосне** с. 10
47. Молодіж любая, надіє наша, **квіти!** с. 61
48. коханий мій **кілочку**, 2, с. 179
49. козаченьку-дубочку, 2, с. 179
50. Коню, 2, с. 152
51. Котусю-братіку, с. 11 (двічі)

52. кралечко моя, с. 44
53. кумасенько, 2, с. 133
54. кумасенько моя, 2, с. 134
55. куме, 2, с.134; Куме, 2, с. 173
56. Куме мій, с. 44
57. Сердечний куме, с. 33
58. Добридень, кумо! с. 33; От, кумо... с. 33 (двічі); спасибі, кумо, с. 34
59. Кущику! с. 5
60. Де ж ви ділись, **лебедята?** с. 56
61. ледащо, 2, с. 139
62. Лисичко!, 2, с. 175
63. люди, 2, с. 177
64. Люди добрі, с. 39; Добрі люди, с. 56
65. мамо, 2, с. 177
66. мірошнику, 2, с. 131
67. ну, молодець! с. 38
68. **Молодіж** любая, надіє наша, квіти! с. 61
69. молодичко, 2, с. 175
70. Мошенники!, 2, с. 165
71. Молодіж любая, **надіє** наша, квіти! с. 61
72. веселі небожата! с. 62
73. небоже, с. 19, с. 34
74. небораче, с. 18
75. моя ненько, с. 17, с. 50
76. Моторнії сини й **онуки!** с. 59
77. панове, с. 46; 2, с. 145
78. Панове громадяни, с. 58; панове-громадяни, 2, с. 143
79. паночку, с. 9
80. пань-матко, с. 13

81. моя перепеличко, с. 20, с. 44
82. Півне, с. 44
83. писаки, 2, с. 132
84. Поганці!, 2, с. 165
85. Порадонько моя!, 2, с. 179
86. **Світе** милий! с. 59
87. серденько, с. 22; Бач, серденько, с. 48
88. серце, с. 13
89. Ну що, сестрице, с. 50
90. сестричко, с. 20
91. сестро, с. 50 (тричі); 2, с. 153
92. Моторнії **сини** й онуки! с. 59
93. ледачий сину, с. 9
94. співуне, с. 25
95. Не плач, Старче, с. 55
96. А у тебе, Старче сивий, с. 55;
97. Моторні діти, дівоньки й **хлоп'ята!** с. 62
98. Хмелинонько, 2, с. 179
99. Хомо, 2, с. 135
100. Ой Хомо, Хомо, 2, с. 135
101. Цапе, с. 28
102. Цуцику, 2, с. 127
103. Дурненькі Шелестуни, 2, с. 163
104. Цить, **язикатий!** 2, с. 144